Jelige: ECS122

A דֶּרֶךְ, mint metafora és annak ránk irányuló aspektusai a Példabeszédek könyvének világában.

2025.01.07.

Tartalom

Szükséges tudnivalók a דֶּרֶךְ-ről 2

„Hallgass, fiam, engem… ” (שְׁמַע־אַתָּה בְנִי) 3

„Minden útját helyesnek tartja az ember…” (כָּל־דֶּרֶךְ־אִישׁ יָשָׁר בְּעֵינָיו) 5

„Mert az Úr szemei előtt vannak mindenki utai…” (כִּי נֹכַח עֵינֵי יְהוָה דַּרְכֵי־אִישׁ) 8

„…az élet nélkül valók gyülekezetében…” (בְּקְהַל רְפָאִים) 10

„Igen szép ékes korona a vénség…” (עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת שֵׂיבָה) 12

„…az erőszakos ember…” (אִישׁ חָמָס) 14

„…bűnös embernek útja, de a tisztának…” (דֶּרֶךְ אִישׁ וָזֵר וְזַךְ) 16

„Az ilyen nő útjára ne…” (אַל־יֵשֶׂט אֶל־דְּרָכֶיהָ) 24

„A bölcsesség útjára tanítottalak…” (בְּדֶרֶךְ חָכְמָה הוֹרֵתִיךָ) 29

„A restnek útja olyan, mint a tövises sövény…” (דֶּרֶךְ עָצֵל כִּמְשֻׂכַת חָדֶק) 35

„…férfiúnak útját a leányzóval” (וְדֶרֶךְ גֶּבֶר בְּעַלְמָה) 37

„…tetteik gyümölcsét eszik…” (וְיֹאכְלוּ מִפְּרִי דַרְכָּם) 39

Összegzés: 41

Melléklet: 42

Felhasznált irodalom: 50

Szükséges tudnivalók a דֶּרֶךְ-ről

Ez a szó a kutatásom alapköve. A דֶּרֶךְ mindössze 69 igeversben, 75 alkalommal fordul elő a Példabeszédek szövegében. A könyv 31 fejezetéből 26-ban megtalálható, tehát a Példabeszédek fejezeteinek 83%-ban felelhető kifejezés.

A szó jelentése út, távolság, utazás, mód, szokás, viselkedés, életmód, állapot, szóval már itt látszik, hogy mennyire színes az a spektruma, amelyet lexéma lefed. A szónak szoros formai kötődése van a דרך gyökhöz, amelynek jelentése taposni, menetelni, hajlítani az íjat, nyomni.[1]

Az Ószövetségben ez az általános kifejezés az útra. Számos alkalommal nem a mesterséges utakra utal, hanem a járművek, állatok és gyalogosok által taposott felületet jellemzi, de jelölhet fejlesztett országútra is.[2] Tehát a konkrét jelentés meghatározása nehézkés. A genitivusos hélokálisz alig adódik hozzá, azonban gyakran jelenik meg helyhatározóként. Több helyen is constructus formában találjuk, mint vezérfőnév. A fogalma nem egy olyan útszakaszt jelent, amelyet az emberek az egyik helyről a másikra történő utazáshoz használ. Inkább háromdimenziós fogalom ez. Az Ószövetség sokkal gyakrabban beszél a דֶּרֶךְ-en belüli mozgásról (בְּ), mint a דֶּרֶךְ-en történő mozgásról (עַל). Ezenkívül a דֶּרֶךְ nem egy út, amely az ember nélkül jön létre, hanem az, amelyen és amelyben az emberek mozognak. Gyakrabban jelöli meg magát a mozgást, mint annak a feltételét. Továbbá teológiai és antropológiai reflexió tárgyává is vált.[3]

Egy szűkebb értelemben véve a דֶּרֶךְ az igazságosság vagy gonoszság életére utal. Beszélhet az élet létezéséről a szövetség szolgálatában vagy általánosságban az életről általánosan. Azonban sokkal gyakrabban egy adott életstílusra utal, legyen az igaz vagy gonosz.[4] Észrevehető, hogy a דֶּרֶךְ használata és annak konkrét jelentése sok esetben magáról az „útról" átterjed a „az úton való mozgásra". Vagyis, például egy embert jelöl, aki az úton jár, a saját útját járja, hogy elérje a célt. Így maga az utazás, elindulás kerül a hangsúlyos szerepbe. Megjelöli sokszor magának a mozgásnak az irányát is, amely a Bölcsességirodalomban fokozottan is fontos. Visszapillantva, pedig már a cél irányából szemlélhetjük a kifejezést, hiszen a דֶּרֶךְ új jelentést kap, mint egy megtett út.[5]

Több táblázatban szemléltetem a szó előfordulási sajátosságait. (1-8.táblázatok)

---

[1] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 1.*, Zondervan, Grand Rapids, 1997, 989.

[2] BROMILEY, G. W.: *The International Standard Bible Encylopedia, vol 4.*, William B, Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 1993, 199.

[3] BOTTERWECK, G.J. – RINGGERN, H.: *Theological Dictionary of the Old Testament, vol III.*, 277.

[4] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 1.*, 990.

[5] JENNI, E. – WESTERMANN, C.: *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament, band I.*, Chr. Kiaser Verlag, Münich, 1971, 457-458.

Kategóriák:

A következő részben a 75 igeverset 12 kategóriában külön vizsgálom. A kategóriák és számszerinti megosztásukat a mellékletben szemléltetem (1.diagramm). A kategóriák, termesztésen több helyen is átfedésben vannak egymással, ilyen estekben, mérlegelve a szorosabb kötödéséi vonalat, soroltam be a verseket. Azonban, említem ezeket a lehetőségeket is. A szakaszok neveit minden esetben egy adott igevers egyes részlete, amely szerepel a nevezett szekcióban adta, a Károli vagy RÚF 2014 fordítást igénybe véve.

A kategóriák egymással is szoros párhuzamot és kapcsolatot mutatnak, ezt a melléklet 9. táblazat szemléleteti.

A következőkben a kategóriák elemzése következik.

„Hallgass, fiam, engem… ” (שְׁמַע־אַתָּה בְנִי)

(1,15; 22,6; 23,19; 23,26)

Ebben a kategóriában azok az igeversek jelennek meg, amelyekben a tanítást a fiatalabb félnek, legtöbbször fiúnak (בֵּן) adja az ő tanítója. A négy vers közül háromban elő is fordul ez a szó (1,15; 23,19; 23,26). A 22,6-ban nem találjuk meg, de értelmét tekintve ebben a kategóriába illeszthető be, hiszen magának a tanításnak szükségességét adja meg és támassza alá.

Az igeversek vizsgálata:

1,15- בְּנִי אַל־תֵּלֵךְ בְּדֶרֶךְ אִתָּם מְנַע רַגְלְךָ מִנְּתִיבָתָם׃

A דֶּרֶךְ első előfordulás már a Péld 1,15-ben nagyon hangsúlyos jelentéssel bír. A Példabeszédek könyvének ugyanis van egy atyai szigorral való átitatottsága, amely az egész könyvet áthatja. Az idősebb, tapasztaltabb fél adja átélt életigazságát a fiatalabbnak. Ezekben gyakori téma az „út”, mint amelyen, a fiatalabb félnek vagy járnia kell vagy épp el kell azt kerülnie. A Példabeszédek többször is két út gondolatát mutatja be. Van egy bölcs, igaz út, amely az életre vezet, és van egy bolond, gonosz út, amely a halálba visz. A szerző azt mondja: „Ne menjetek az ő útjukon”, azaz ne kövessétek őket.[6]

Ebben az igeversben épp az elkerülendő kategóriában találjuk a szóban forgó utat. Ez az út, amelyre a חַטָּאִים közösség csábít.[7] Érdekes módon, pont ez a szó nem áll szókapcsoltban a דֶּרֶךְ-kel. A חַטָּא arra utal, amikor valaki, elhagyja az eredeti célját, nem megfelelő útirányba halad, illetve egy általános kifejezés is, amely a normák bármilyen megsértését jelöli, különösen isteni normákét.[8]

22,6- חֲנֹךְ לַנַּעַר עַל־פִּי דַרְכּוֹ גַּם כִּי־יַזְקִין לֹא־יָסוּר מִמֶּנָּה׃

[6] AKIN, D. L. – AKIN, J.: *Jesus in Proverbs,* B&H Publishing Group, Nashville, 2017, 29.
[7] Péld 1,10
[8] PREDUE, L. G.: *Proverbs,* Westminster John Knox Press, Louisville, 2012, 96.

Ez a vers elénk tárja, azt, hogy az út vagy annak megválasztása, illetve azon való járás egy olyan dolog, amely oktatható és elsajátítható. A fiatalokat arra taníthatják, hogy az Úr félelme gazdagságot, becsületet és életet biztosít, emellett hangsúlyozza a jó és a rossz közötti választás fontosságát.[9] Az igeversben szereplő első ige a חנך, amelynek jelentése nevelni,[10] kiképezni, szentelni.[11] Ebben a versben a jelentése közelebb áll a rabbinikus héber nyelvhasználathoz: amelyben a megszokni, kiképezni folyamatkora utal.[12] Aki pedig ebben a cselekvésben részesül az a נַעַר. A fiú, ifjú jelentést hordozza magában ez a szó.[13] Tehát ezt az ifjút kell oktatni, hiszen az ige imperativusi formája arra hívja fel a figyelmünket, hogy itt egy felszólítással van dolgunk. Szükséges kiképzésben, méghozzá megszentelő kiképzésben részesíteni az ifjakat.
Ez a nevelés az útra irányul, ezt a kifejezést találjuk: עַל־פִּי דַרְכּוֹ.

23,19- שְׁמַע־אַתָּה בְנִי וְחָכָם וְאַשֵּׁר בַּדֶּרֶךְ לִבֶּךָ׃

Ebben a versben ismét az idősebb intését találjuk, ahogyan a fiatal felé fordul. A שׁמע igével már a 12,15-ben is találkoztunk, ott láttuk, hogy nemcsak a fizikai hallásra, hanem már magára a megértésre is utal.[14] Az, hogy a fiú kétszer is meg van szólítva (בְנִי, אַתָּה), arra utal, hogy milyen hangsúlyos is az, amit a tanító át akar adni. Két fontos tanácsot ad itt át a tanító:
Az első, hogy legyen bölcs, vagyis וְחָכָם. A חכם ige, már a 6,6-ban is eljött, jelentése bölcsnek lenni, bölcsen viselkedni.[15] Ez a gyök magába foglalja azt a viselkedésmódot, amely tartózkodik a gonosz cselekedetektől, vagy épp az ilyesfajta ítélkezéstől, illetve uralkodástól. Gyakran jelöli magát a bölccsé válást.[16] A második, hogy vezesse szívét az „útban”, vagyis וְאַשֵּׁר בַּדֶּרֶךְ לִבֶּךָ. A אשׁר ige jelentése haladjatok egyenesen vagy előre haladni, vezetni, helyreállítani, egyenesbe hozni.[17]

23,26-תְּנָה־בְנִי לִבְּךָ לִי וְעֵינֶיךָ דְּרָכַי תִּרְצֶנָה׃

Ebben a versben ismét az ifjúhoz intézett intéseket találjuk felsorakozni. Két kérés fogalmazódik meg. Az első, hogy „add, fiam, szívedet nekem”, vagyis תְּנָה־בְנִי לִבְּךָ לִי- Ez az intést azért is nagyon fontos, mert ahogyan azt már többször megállapítottuk a szív (לֵב) az emberi mind intellektuális, mind érzelmi központja[18] és ahogyan azt a Péld 4,23 (כִּי־מִמֶּנּוּ תּוֹצְאוֹת

[9] SCHWÁB, Z.: *Proverbs: Wisdom calls,* T&T Clark, Bloomsbury Publishing Plc, London ,2023, 62.
[10] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar,* 212.
[11] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 335.
[12] CLIFFORD, R. J.: *Proverbs,* Westminster John Knox Press, Louisville, 1999, 196.
[13] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar,* 455.
[14] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 4.,* 175.
[15] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 2.,* Zondervan, Grand Rapids, 1997, 130.
[16] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 314.
[17] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 80.
[18] STEINMANN, A. E.: *Proverbs,* 91.

חַיִּים) is megfogalmazza, onnan indul ki az élet. Ezt kéri itt az idősebb a לִבְּךָ, vagyis az elmét, a figyelmet.[19] Ezt pedig oda kell adni, amit a נתן ige fejez ki. Ezzel az igével már a 13,15-ben is találkoztunk, jelentése adni, tenni, helyezni.[20] A második, hogy „szemeid az én utaimban fogadják el", vagyis וְעֵינֶיךָ דְּרָכַי תִּרְצֶנָה- itt mindegyik kifejezés ismert, már előző versekből. A szemek az עַיִן szó magát a szemet jelenti, mint fizikai érzékszervet, de viszonyulásra, spirituális, lelki látásra is utal.[21] A רצה ige pedig 16,7 jelent meg, jelentése elégedett lenni, kedvezőnek találni, elfogadni.[22] A massorah megjegyzi, hogy van egy másik olvasat, amely szerint az igeversben a נצר ige szerepel, amely szintúgy ismert az ige, jelentése figyelni, őrizni, megtartani.[23]

Összefoglalás:

Ezekben az igeversekben azt látjuk, hogy az út, mint egy tanulható és oktatást is igénylő módja a cselekvésnek. Az úton való járást az idősebb ember, tapasztalatait és megfigyeléseit megosztva képes befolyásolni és jó irányba terelni. Képes intést adni, arra nézve, hogy merre forduljon az útján az ifjú (1,15), ezt alá tudja támasztani mindazzal az élettapasztalattal, amelyet saját útjának járása közben megszerezett. Megtudjuk továbbá, hogyha a szülő jól csinálja ezt az oktatást, akkor a gyermek szív hajlani fog arra az útra, amely a legjobb, Isten által számára kijelölt ösvény (22,6). A szív az, amelyre a tanítónak behatással kell lennie, hiszen végül is ez a része az embernek, amely meg fogja határozni azt, hogy melyik út lesz, amelyen a lábait járatja.

Alapgondolatok:

0. Az úton való járás oktatható, kiemelésképpen a tapasztalatok átadásával.
1. Van egy út, amely a legjobb az adott embernek.
2. A szív meghatározó szerepet tölt be az út megválasztásban.

„Minden útját helyesnek tartja az ember…" (כָּל־דֶּרֶךְ־אִישׁ יָשָׁר בְּעֵינָיו)

(12,15; 14,12; 16,2; 16,25; 19,3; 21,2)

A kategóriába azok az igeversek kerültek, amelyekben az önfejűség, a saját magát megtévesztő, útját rosszul látó ember játszik főszerepet. Közös bennük, hogy mindegyikben az úton járó személy téves megállapításokat feltételez az ő útjával kapcsolatban. Az hat igeversből ez háromban (12,15; 16,25; 21,2) nyilvánvalóan megvalósul, hiszen mindegyikben megtalálható

[19] TOY, C. H.: *Proverbs,* 437.
[20] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar,* 469.
[21] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 3.,* Zondervan, Grand Rapids, 1997, 386-387.
[22] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 3.,* 1185.
[23] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 665.

a בְּעֵינֶיו kifejezés. A 14,12-ben és a 16,25-ben pedig ezt a szót, a sokban hasonló tartalmammal rendelkező לִפְנֵי־אִישׁ váltja fel.

Az igeversek vizsgálata:

12,15- דֶּרֶךְ אֱוִיל יָשָׁר בְּעֵינָיו וְשֹׁמֵעַ לְעֵצָה חָכָם׃

Ez az út a אֱוִיל jelzővel illetett személyé. Ez a szó csak itt jelenik meg az úttal kapcsolatban. A szó jelentése ostoba, bolond, elsősorban beszédben, de akár vallásban, moralitásban vagy fegyelmezésben.[24] Egy olyan fajta ostobaságra utal, ami önkéntesen elutasítja a jót és választja a rosszat.[25] Nem képes meghallani, nem figyel a tanításra, makacs az ő bolondságában.[26] Ennek a bolondnak egynes az útja a saját szemében. A בְּעֵינָיו utal a szemekre, az עַיִן szó magát a szemet jelöli, mint fizikai testrészt, de emellett mentális és érzelmi állapotot is, vagyis, arra, hogy valaki hogyan viszonyul, de spirituális, lelki látást is jelöl.[27] Érdekes, hogy ez az ember egyenesnek látja a saját útját, ez a יָשָׁר, ez a szó, amely több helyen is jellemzi a pozitív utat (14,12; 16,25; 21,2; 21,29; 29,27). Jelentése egyenes, kedves valaki előtt, igaz.[28] Tehát ez az az ostoba ember úgy szemléli a saját útját, úgy észleli, mintha egyenes lenne. Érdekes ez, hiszen ebből következtethetünk arra, hogy egy adott illető szemlélheti tévesen saját útját. Több kommentár ezt már az erényes élet allegóriájaként értelmezi.[29]

14,12- יֵשׁ דֶּרֶךְ יָשָׁר לִפְנֵי־אִישׁ וְאַחֲרִיתָהּ דַּרְכֵי־מָוֶת׃

A vers megegyezik a 16,25-tel. Ez a vers nagyon érdekes, az látjuk, hogy arról beszél, hogy létezik út egy bizony út. Ez a szó (יֵשׁ) fejezi ki a létet, szubsztanciát, létezést.[30] Ez az út egyenes az ember előtt, az egyenessel, vagyis יָשָׁר, már többször találkoztunk. Az, hogy másnak szemlélhető egy út, mint, amilyen már a 12,15 is foglalkozott. Itt is azt látjuk, hogy ez az út csak emberi számításban tűnik egyenesnek, de a mindentudó isteni számításban mutatkozik meg igazából, hogy milyen is lesz,[31] hiszen végül a halálra vezető úttá válik majd. Ez a halál pedig nemcsak a fizikai halál, hanem az örökhalál is, amely Isten ítélete után vár az emberre.

A וְאַחֲרִיתָהּ, amelynek jelentése vége valaminek, legyen az hely, vagy akár idő.[32] A női szuffixum, magára a דֶּרֶךְ-re utal vissza.[33] Ennek a szónak van egy eszkatológikus jelentése is, amelyben az utolsó napokra, és a menny és pokol örökkévalóságra utal, mint az Ézs 2,2-ben, a

---

[24] CLINES, D. J. A.: *The Dictionary of Classical Hebrew, vol I.,* Sheffield, Sheffield Academic Press, 1995, 151.
[25] STEINMANN, A. E.: *Proverbs,* 31.
[26] STEINMANN, A. E.: *Proverbs,* 307.
[27] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 3.,* 386-387.
[28] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 448.
[29] LONGMAN, T.: *Proverbs,* 268.
[30] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 441.
[31] STEINMANN, A. E.: *Proverbs,* 327.
[32] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 319.
[33] STEINMANN, A. E.: *Proverbs,* 327.

Mik 4,1-ben vagy a Hós 3,5-ben.[34] A LXX azt olvassuk, a végén a Hádész mélységeibe megy az ilyen úton járó ember[35] (τὰ δὲ τελευταῖα αὐτῆς ἔρχεται εἰς πυθμένα ᾅδου).

16,2- כָּל־דַּרְכֵי־אִישׁ זָךְ בְּעֵינָיו וְתֹכֵן רוּחוֹת יְהוָה׃

A 12,15-ben már találkoztunk egy roppant hasonló témával. Ott a bolond tartotta helyesnek az útját (דֶּרֶךְ אֱוִיל יָשָׁר בְּעֵינָיו), itt pedig az ember az, aki az összes útját tisztának[36] látja, mindkét igeversben közös a saját szemében kifejezés (בְּעֵינָיו). Ez egy jelentős kifejezés, ahogyan az atnach is mutatja, hiszen az ember saját elképzelése az, ami elhiteti vele, hogy tiszta az összes útja, a כֹּל szócska kifejezi a teljességet.[37]

A vers második fele elmondja, hogy Isten megvizsgálja a lelket. Érdekes a szórend, az, hogy az utolsó a יהוה, kiemeli az Ő szerepét, hiszen úgy adhatnák vissza, hogy az, aki megvizsgálja, ismeri a lelkeket, az Isten.[38]

16,25- יֵשׁ דֶּרֶךְ יָשָׁר לִפְנֵי־אִישׁ וְאַחֲרִיתָהּ דַּרְכֵי־מָוֶת׃

Ez a vers közös témájában, mint a 12,15, 14, 12 és 16,2. Hiszen ott is azt látjuk, hogy az ember gondol valamit az útjáról, ami nem felel meg a valóságnak. A vers értelmileg a 14, 12-höz van a legközelebb, hiszen teljesen megegyezik vele. Az ismétlés a nagyobb hangsúlyozás érdekében történik.[39]

19,3- אִוֶּלֶת אָדָם תְּסַלֵּף דַּרְכּוֹ וְעַל־יְהוָה יִזְעַף לִבּוֹ׃

Az út elfordításról van ebben a versben szó. A vers első részében található kifejezésekkel már találkoztunk. A אִוֶּלֶת jelentése bolond, ostoba,[40] ahogyan azt a 12,15-ben láttuk. Az ember bolondsága elferdíti az ő útját, ahogyan azt סלף ige elénk tárja.[41] Ezzel az igével 13,6-ban találkoztunk. Ott is Piél igetörzsben, hiszen magán azon a cselekvésen van fókusz. A vers második része hozzáteszi, hogy az ilyen ember szívében haragszik az Úrra. Mivel a bolondnak csak annyi esze van, hogy rájöjjön, hogy útja félrevezetett, de azt már nem képes meglátni, hogy saját maga okozta vesztét, Istent hibáztatja érte.[42]. A LXX egyenesen úgy fordítja, hogy Isten okolja.[43] Az זעף ige fejezi ki ezt az érzést. Ennek jelentése rosszkedvűnek, bosszúsnak, dühösnek lenni.[44] Tehát ez az ember egész intellektusával, érzelmeivel haragszik az Úrra,

[34] STEINMANN, A. E.: *Proverbs*, 152.
[35] TOY, C. H.: *Proverbs*, 289.
[36] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar*, 167.
[37] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 481.
[38] STEINMANN, A. E.: *Proverbs*, 353.
[39] ALDEN, R. L.: *Proverbs*, Baker Book House, Grand Rapids, 1990, 121.
[40] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 17.
[41] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 711.
[42] LENNOX, S.J.: *Proverbs*, 192.
[43] MONTHLY, M.: *Plsams and Proverbs in two versions with commentary*, 335.
[44] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 277.

ahogyan arra a לֵב utal. Az ige Qal igetörzse utal arra, hogy itt a hangsúly a szövegkörnyezeten van, vagyis azon, hogy ez az ember az egész szívvel utálja az Urat. Nem mást és mással, mint a Teremtőt és a legbelső részével.

21,2- כָּל־דֶּרֶךְ־אִישׁ יָשָׁר בְּעֵינָיו וְתֹכֵן לִבּוֹת יְהוָה׃

Az a koncepció, amelyik megjelenik ebben a versben, már több előző vers központi témáját is képezte, mint a 12,15; 16,2, 16,9 és 16,25-ben is. Azt látjuk, hogy 12,15-ben a bolondnak igaz az ő útja a szemében (דֶּרֶךְ אֱוִיל יָשָׁר בְּעֵינָיו), míg a 16,2-ben az ember minden útjai igazak az ő szemében (כָּל־דַּרְכֵי־אִישׁ זָךְ בְּעֵינָיו). Érdekes módon, minden esetben a בְּעֵינָיו kifejezés alatt találjuk meg a gondolati középpontot jelölő atnachát. A 16,2-ben nagyon hasonló formulával találkozunk, ott azonban többes számban találjuk meg az utat, míg a vizsgált versben singularis. Azonban a vers második fele minden esetben különbözik, abban a megegyeznek, hogy mindegyik az isteni szuverén hatalmat hangsúlyozza. Itt azt látjuk, hogy az Úr vizsgálja a szívet. A szív, vagyis לֵב fogalma már ismert, amely az ember érzelmi és intellektuális központjára is utal. Az ige a mondatban a תכן, amelynek jelentése szabályozni, mérni, becsülni.[45] Isten az, aki megméri az ember szívét, akármilyen igaznak is tűnik az ő útja szemében. A szemek és a szív a szervek, méghozzá a felszíni és mély érzékelésnek szervei.[46]

Összegzés:

Ezekből a versekből megtudjuk, hogy az ember alkot véleményt az ő útjáról. Képes látni és felmérni annak helyzetét, azonban, ha hiányzik a személyből az Istentől származó bölcsesség, akkor ez egy önmagának hazudó ember tevékenysége lesz. Hiszen önmagának az ember igazságként azt fogadja el, hogy igenis egyenes és helyes az ő útja, azonban, mindez csak az ő szemében, vagy arca előtt tűnik így.

Alapgondolatok:

Lehetséges a véleményalkotás az útról, akár helytelen módon is.

A bölcsesség és az isteni mindentudás az, amely az út igaz voltát képes megadni.

„Mert az Úr szemei előtt vannak mindenki utai…” (כִּי נֹכַח עֵינֵי יְהוָה דַּרְכֵי־אֶישׁ **)**

(5,21; 16,7; 20,24)

Ebben a három versben az a közös, hogy mindegyikben Isten szuverenitása jelenik meg központi témaként. Az 5,21 és 20,24 versekben arról találunk leírást, hogy az Úr, az, aki irányítja az ember lépését az úton. Tehát az Ő minden felett való hatalmát emeli ki, amely a 16,7-ben is folytatódik. Ebben az igeversben, ugyanis az Isten az, aki, ha kedveli egy ember útját, még mások viszonyulását is képes megváltoztatni.

[45] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 1067.
[46] FOX, M. V.: *Proverbs 10-31,* 679.

Az igeversek vizsgálata:

5,21- כִּי נֹכַח עֵינֵי יְהוָה דַּרְכֵי־אִישׁ וְכָל־מַעְגְּלֹתָיו מְפַלֵּס׃

A fejezet a házastárshoz való hűségről számol be, ebben a versben az isteni mindentudás képe jelenik meg, mint, amely mindent lát, amit az ember tesz. Isten szemei előtt vannak az ember útjai (נֹכַח עֵינֵי יְהוָה דַּרְכֵי־אִישׁ). Az, hogy Isten szemei előtt vannak, mint egy antropomorf kifejezés, azt fejezi ki, hogy Ő vigyázza a népeket és semmi nem marad rejtve előtte.[47]

A דַּרְכֵי־אִישׁ kifejezés itt jelenik meg először a könyvben, de még kétszer találkozunk vele (15,3; 22,12). Itt egy nagyon fontos megállapítást tehetünk meg, vagyis, hogy nincs olyan út, amely el lenne rejtve Isten előtt, minden az Ő uralma alatt van. Azt látjuk, hogy minden útját az embernek Ő rendeli el, vagyis מְפַלֵּס. Ez az ige a mérlegelni, kiegyenlíteni jelentéssel bír.[48] Piél participiumban van, így a helyzet szituációs jellegét emeli ki, illetve magát a cselekvést, vagyis, hogy az ember útjai ki vannak és lesznek egyenlítve és mérgelve.

16,7- בִּרְצוֹת יְהוָה דַּרְכֵי־אִישׁ גַּם־אֹיְבָיו יַשְׁלֵם אִתּוֹ׃

Ebben a versben azt látjuk, hogy Isten áldást küld annak az embernek az életére, akinek kedveli útját. A tetszést a רצה ige fejezi ki, ennek jelentése elégedett lenni, kedvezőnek találni, elfogadni.[49] Infinitivusban találjuk meg בְּ prepozícióval, amely által így egy időhatározói jelentést kap.

Tehát, amikor Isten kedvezőnek találja az ember útját, akkor áldást ad rá. Ez az áldás pedig az, hogy még az ellenségét is megbékíti vele. Ezt a megállapítást többen az isteni gondviselésnek tudják be.[50] A אֹיֵב szó szerint arra utal, akivel az ember ellenséges viszonyban van.[51] A kötőszó, pedig is, szintén, még…is-re utal.[52] Tehát az Úr még amellett, hogy kedveli az ember útját még ezt is megteszi, vagyis megbékíti az ellenségével, amit a שׁלם ige fejez ki.[53] Ez az ige Hiphil igetörzsben van, amely magára a cselekvőre, vagyis Istenre teszi a hangsúlyt, vagyis arra, hogy Ő az, aki adja az áldást, Ő, az egyetelen, aki ezt meg tudja tenni. Ezt a nézetet több kommentár is alátámasztja.[54] Vannak, aki az utat itt tisztán az élet folyásának metaforájaként szemlélik, az ellenség megjelenést pedig az életben való harcok és küzdelmek képeként.[55]

20,24- מֵיְהוָה מִצְעֲדֵי־גָבֶר וְאָדָם מַה־יָּבִין דַּרְכּוֹ׃

---

[47] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 3.,* 387-388.
[48] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 814.
[49] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 3.,* 1185.
[50] FOX, M. V.: *Proverbs 10-31,* 612.
[51] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 33.
[52] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar,* 120.
[53] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 1023.
[54] LENNOX, S.J.: *Proverbs,* 161.
[55] LONGMAN, T.: *Proverbs,* 330.

Azzal a témakörrel, amelyik ebben a versben kerül főszerepbe, már a 12,15; 14,12; 16,2; 16,9; 19,3 versek is foglalkoztak. A מֵיהוָה מִצְעֲדֵי־גָבֶר egy olyan kifejezés, ami a Zsolt 37,23-ban is megjelenik. Istentől van a férfi lépése, mondja el nekünk. A מִצְעָד szó jelentése lépés, átvitt értelemben pedig az élet folyására utal.[56] A vers emellett a אָדָם-ot is használja, amely, mint olyan, magát az embert jelöli, mint élőlényt, minden emberre utal.[57] Tehát, az erős férfi lépése, vagyis életének folyása az Istentől származik, állapítja meg a vers első fele. A Zsolt 37,23 elárulja, hogy annak a férfinak jár ez a fajta isteni irányadás, akinek az útja tetszésre talált az Úr szemében.A vers második fele egy kérdést tesz fel, amelyik a kutatás szempontjából is nagy jelentőséggel bír. Az ember mit ért az ő útjából? A מָה egy kérdőszó. Jelentéses mi, ki.[58] A בין ige szerepel ebben a versben, amelynek jelentése megérteni, megfontolni, elővigyázatosnak lenni.[59]

Összegzés:

Az Úr a szeme előtt tartja és nem téveszti el az ember útját, figyeli az azon történő összes mozgást. Kedveli és megjutalmazza, könnyebbé teszi az utat, egyenessé, azáltal, hogy ellenségekből békében élő testvéreket képes akár faragni. Az ember számára az, pedig mindez, vagyis, hogy Isten mindent tud, mindent lát, mindenre képes. Nem feledkezik el, egy örök talány, egy olyan fejtörő, amelyet nem is tudna soha megoldani. Azt tudjuk belőle felfogni, hogy az utunkat nem hagyják felügyelet nélkül, nem maradunk magunkra, tervezésünket mindig felülírja az, Aki az egész világot a magam tökéletességében megformálta.

Alapgondolatok:

Nincs olyan út, amely rejtve marad Isten előtt.

Isten irányítása az úton egyben Isten gondviselésére utal.

Isten előtt lehet kedves vagy utálatos egy út.

„…az élet nélkül valók gyülekezetében…” (בְּקְהַל רְפָאִים)

(21,16)

Ebben a kategóriában csak egy vers kerül elemzésre, mivel a többi vers, amelyben előfordul a halál vagy a halál utáni hely, már más kategóriában vannak bővebben elemezve, ezek a következő versek: 7,27; 14,12; 16;25; 19,16. A versekben közös tehát, hogy a halál témája megjelenik, mindegyik esetben ez egy negatív következménye annak, hogy valaki nem helyesen vagy rossz úton jár.

[56] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 857.
[57] BOTTERWECK, G.J. – RINGGERN, H.: *Theological Dictionary of the Old Testament, vol I.*, 79-85.
[58] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 552.
[59] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 1.*, 652.

Az igeversek vizsgálata:

21,16- אָדָם תּוֹעֶה מִדֶּרֶךְ הַשְׂכֶּל בִּקְהַל רְפָאִים יָנוּחַ׃

Ebben a versben annak a következményével találkozunk, ha valaki letéved az értelem útjáról. Hiszen a Példabeszédek szerint végső soron csak két út áll az ember előtt. Az egyiket elhagyni elkerülhetetlenül azt jelenti, hogy a másikon járunk. A bölcsesség útját elhagyva a gonosz útjára lépünk, amelynek megvan a maga célja - a halál.[60] Maga ez az ember eltévelyedik az útról, amit תעה ige fejez ki. Az ige jelentése bolyongani, kóborolni, vándorolni, eltévelyedni.[61] És hát milyen útról is tévelyedik el ez az ember? A מִדֶּרֶךְ הַשְׂכֶּל, amely kifejezi ezt. A הַשְׂכֶּל ige a שׂכל Hiphil infinitusi alakja, amely így egy főnévi jelentést kap.[62] Az ember letér erről az útról, és így halott lelkek gyülekezetében nyugszik. Az út és a halál közötti összefüggés gyakran előfordul a Példabeszédekben (5,5; 7,27; 12,28; 14,12; 16,25).[63] A קְהָל jelentéses összegyülekezés, gyülekezés,[64] Izrael hivatalos gyűléseken való összejöveteleinek szokásos szava.[65] Ez a gyülekezés pedig a רְפָאִים jelzővel illetett embereké, amely a halottakra, általában szellemi értelemben véve, árnyakra utal.[66]. Olyan illetők ezek, tehát, akik mind fizikálisan és spirituálisan is halottak,[67] a Sheol árnyéklakói.[68] Így, tehát, aki letér az isteni belátás útjáról a halottak között fog nyugodni, hiszen a יָנוּחַ ige ezt tárja elénk. A נוח jelentése, ugyanis, letelepedni valahol, megpihenni, megállni, nyugodni,[69] az út végén lévő nyugalmi állapotot is jelöli.[70] A Qal jiqtól forma azt tárja elénk, hogy ez az a komponens, amit meg kell értenünk. Ezt pedig onnan értjük meg, hogy a figyelmünket a szövegkörnyezetre irányítjuk. Hiszen csak úgy tudjuk megérteni, hogy miért lesz a halál az elfordult ember útja, ha tudjuk, hogy az Istentől kapott belátástól fordult el, amelynek kiemelt szerepére az atnach is felhívja a figyelmünket.

Összefoglalás:

A halál, vagy Sheol, a halottak gyülekezete a gonoszak útjához kapcsolódik. Egyfajta büntetés, amelyet az ember a nem helyesen megválasztott vagy mérlegelt cselekedettekkel ér el. Az úton való járás, azok a lépések, amiket megtesz, az ösvény, amit választ egyre közelebb vihetik az embert a rossz értelemben vett kimenethez, a Sheolban való léthez. Ahhoz, hogy abban a gyülekezetben legyen, ahol mind lelkileg, mind fizikálisan halottak nyugszanak. Már maga az

[60] CLIFFORD, R. J.: *Proverbs*, 191.
[61] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar*, 791.
[62] STEINMANN, A. E.: *Proverbs*, 428.
[63] CLIFFORD, R. J.: *Proverbs*, 192.
[64] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 874.
[65] HUBBARD, D. A.: *The Communicator Commentary: Proverbs*, Word Books, Dallas, 1989, 331.
[66] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar*, 681.
[67] STEINMANN, A. E.: *Proverbs*, 428.
[68] CLIFFORD, R. J.: *Proverbs*, 191-192.
[69] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar*, 439.
[70] CLIFFORD, R. J.: *Proverbs*, 192.

is halállal lesz büntetve, aki csak a dolgaival, vagy az eredeti szöveg szerint az ő útjával nem törődik (19,16), ez a sor vár arra is, aki önmagát téveszti meg azzal, hogy valótlan véleményt alkot az útjáról (14,12; 16,25). Emellett, az is a halál kamrájába fog lemenni, aki figyelmen kívül hagyja a tanítást és az idegen nő útjába téved.

Alapgondolatok:

A helytelen járás/út büntetése vagy következménye a halál.

A rossz út utáni halál más helyet jelöl ki, mint az igazak halál utáni térsége.

„Igen szép ékes korona a vénség…" (עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת שֵׂיבָה)

(12,28; 16,17; 16,31)

Ellentétben az előző kategóriával itt az időskor, mint isteni ajándék jelenik meg, amely az egyenes, igaz úton járóké lesz majd. Az élet az isteni kegyelem megtapasztalása, az élet útjai a bölcsesség és a békesség útjai. A napok hosszúságának ígérete úgy tűnik, hogy a hosszú utazásra, valamint a földön való generációkon átívelő hosszú életre utal. Az igazak számára a földön lakni annyi, mint az életet birtokolni. Hosszú ideig élnek, sok évet élveznek, és a nevüket az utódaik révén örökítik tovább. Az igazak meghalhatnak, de emlékeznek rájuk, a földön élők nem felejtik el őket, isteni adományaik által annyit adtak, hogy egész életük egy bizonyságtétel.[71]

Az igeversek vizsgálata:

12,28- בְּאֹרַח־צְדָקָה חַיִּים וְדֶרֶךְ נְתִיבָה אַל־מָוֶת׃

Az élet teljes eszkatológiai értelemben, a testi újjászületésben és az örök életben végződik, mint például a 3,2;18; 22; 4,10; 13, 22-23-ban is. Ezt erősíti a párhuzamosan, hogy nincs halál a vers második felében.[72]. Ismét érdemes felfigyelni a בְּ prepozícióra Mindegyik kifejezéssel fogalakoztunk már, kivéve az אֹרַח-val, amelynek jelentése út, ösvény.[73] Ez a szó gyakran áll párban a דֶּרֶךְ –kel.[74] Az élet útja a 6,23-ban is megjelenik. A דֶּרֶךְ pedig birtokos szerkezetben áll a נְתִיבָה-val, ez a szó is metaforája az útnak. Jelentése ugyanúgy ösvény.[75] Ez a vers kijelenti, hogy életet kapnak azok, akik az igazság útján járnak. Az örök élet bárki számára elérhető, hiszen a Bölcsesség minden embert meghív, hogy az ő útján járjon, és elnyerje az igazságot (1,3; 2,9; 8,18; 20). A második sor ugyanezt a gondolatot fejezi ki azzal, hogy az ő igazságosságának útja nem vezet halálhoz.[76] Tehát itt az ösvény útja nem a halál, érdemes ezt

[71] MEDINA, R. W.: Life and Death Viewed as Physical and Lived Spaces: Some Preliminary Thoughts from Proverbs, *Zeitschrift Für Die Alttestamentliche Wissenschaft,* 122.évfolyam, 2010/2, 199–211.
[72] STEINMANN, A. E.: *Proverbs*, 303.
[73] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 73.
[74] ZÁBAN, B. K.: *The Pillar Function of the Speeches of Wisdom,* Hubert & Co. GmbH & Co. KG, 2012, 175.
[75] CLINES, D. J. A.: *The Dictionary of Classical Hebrew, vol V.,* Sheffield, Sheffield Academic Press, 1995, 920.
[76] STEINMANN, A. E.: *Proverbs*, 309.

szembe állítani azokkal a szakaszokkal, ahol az út a Sheol vagy a halál felé vezet, mint 2,13; 4,19 vagy a 7,25. Szóval az igazság útja, az élethez kapcsolódik és nem a halálhoz.

16,17- מְסִלַּת יְשָׁרִים סוּר מֵרָע שֹׁמֵר נַפְשׁוֹ נֹצֵר דַּרְכּוֹ׃

A vers a könyv pontos középpontja a masshora szerint.[77]

A második egységben azt látjuk, hogy megtartja a lelkét, aki megőrzi útját. A kifejezés csak négy szó hosszúságú, nyelvtanilag az első két szó megtalálja a tükörképét a második kettőben. Néhányan így értelmezik: „Vigyázz, hova lépsz, és mentsd meg az életed".[78] A דֶּרֶךְ itt jelenik meg. A שׁמר ige fejezi ki azt, hogy valaki figyel, őriz, óvatos, figyel önmagára.[79] A נצר igével pedig a 13,6-ban találkoztunk. Hasonló jelentéssel bír, mint a שׁמר.[80] A נֶפֶשׁ pedig az emberi lélekre utal, de magára az egész életre, a létezésre, az emberi szubsztanciára.[81] Tehát, az ember éltének és az útjának ilyen szoros kapcsolata van. Érdemes megfigyelni a participiumban lévő igealakot, hiszen mind a שֹׁמֵר és a נֹצֵר is ebben a formában fordul elő. Itt a szituációs jelleg kerül a főszerepbe, hiszen a participium egyfajta helyzetet mutat be. Tehát, aki abban a helyzetben van, hogy megvigyázza, figyel az ő útjára, az az ő lelkét, életét is megtartja, egy ilyen szituációban fog élni. Azt véljük itt felfedezni, hogy az élet/lélek szoros kapcsoltba kerül az úttal.

16,31-עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת שֵׂיבָה בְּדֶרֶךְ צְדָקָה תִּמָּצֵא׃

Ismét az igazság útjával találkozunk (בְּדֶרֶךְ צְדָקָה), és azzal, hogy ez mit is hoz majd el az ember életében. Az igevers megállapítja, hogy ékes korona az időskor. A kifejezést több helyen is megtaláljuk, mindegyik ilyen szakaszban valami nagy értéket képviselő tárgyra utal. A עֲטָרָה jelenti a koronát vagy koszorút,[82] a תִּפְאֶרֶת pedig gyönyörűség, dicsőség, megtiszteltetés.[83] Egy ilyen megtiszteltetés és gyönyörűség a שֵׂיבָה. Ez a szó az ősz hajra, idős vagy öregkorra utal.[84] Ez a megtiszteltetés pedig, magában az igazság útjában található. A מצא ige utal a megtalálásra és elérésre.[85] A Nifal pedig, mediopassziv igetörzs arra utal, hogy ez magtalálás egy másik cselekményben áll függésben, méghozzá azzal, hogy megmarad az ember az igazság útjában. Így nyerve el az öregkor dicsőségét, nem önmagában a kort ünneplik, hanem a kort mint az igazságosság jutalmát.[86] Itt is több kommentár az utat azonosítja az élettel.[87]

---

[77] MURPHY, R. E.: *Word Biblical Commentary: Proverbs,* 112.
[78] LENNOX, S.J.: *Proverbs,* 165.
[79] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 4.,* 182.
[80] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 665.
[81] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 3.,* 133.
[82] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 742.
[83] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 802.
[84] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar,* 964.
[85] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 592.
[86] LENNOX, S.J.: *Proverbs,* 169.
[87] FOX, M. V.: *Proverbs 10-31,* 622.

Összefoglalás:

Észrevehetjük ebben a kategóriában, hogy a helyes útnak jutalma van. Ellentétben a gonoszok útjával, a helyes úton az élet van és nem a halál. Fontos megállapítás, hogy az igazaknak is része lesz a fizikai halálban, de nem Sheolba, a halottak gyülekezetébe kerülnek majd.

Itt jelentősen megjelenik a feltámadás gondolata. Fontos ezért még szót ejteni az Ószövetség felfogásáról a feltámadással kapcsolatban. Az Ószövetségben csak a fogság utáni korszakban felfedezhetőbb a feltámadás reménysége, itt is inkább csak a Dán 12,2-ben fénylik fel előttünk.[88] A könyv egyes részei más-más korszakból származnak. Nagyon nehéz megállapítani a keletkezés idejét, mivel különböző szóanyaggal bírnak a könyv egységei. [89] A legrégebbi részek, a második egységből, mindenképpen a fogság előtti időszakból valóak, Kr. e. X. századból, a legfiatalabb szövegek pedig a Kr. e. III. századból származnak.[90] Azonban, nem állíthatjuk, hogy az Ószövetség alakulásnak idején ne lenne valamilyen elképzelés a halál utáni életről, hiszen elmondhatjuk, azonban, hogy az Ószövetség felfogása szerint Isten életadó és Úr, így Úr a halál felett is, illetve, hogy az Ő az élet forrása is.[91] Azt is elmondhatjuk, hogy az Újszövetség alapozhatta az Ószövetségre a halál legyőzésének üzenetét.[92]

Alapgondolatok:

1. Az egyenes útnak van jutalma, a hosszú élet.
2. Az útra lehet vigyázni.

„…az erőszakos ember…” (אִישׁ חָמָס)

(3,31;16,29)

Az erőszakos ember egy olyan típusa az embereknek, akik a rossz úton járnak és másokat is arra terelnek. Ebben a kategóriába két igevers került, ezekben a közös az, hogy megjelenik az erőszakos ember, vagyis אִישׁ חָמָס. A balgaságba csábító üldözi az igazakat, és eltéríti őket az igazság ösvényeitől, a halálba tévelyítve az embereket, mivel ő a halál kapuja és a Sheol lakója.[93] Ezen a balgaság által kijelölt úton jár az erőszakos ember is.

Az igeversek vizsgálata:

3,31-אַל־תְּקַנֵּא בְּאִישׁ חָמָס וְאַל־תִּבְחַר בְּכָל־דְּרָכָיו׃

[88] ENGHY, S: *Halál és élet, Ószövetségi összefüggések,* Sárospatak, Hernád Kiadó, 2015, 8.
[89] SOGGIN, J. A.: *Bevezetés az Ószövetségben: A kezdetektől az alexandriai kánon lezárásáig,* Kálvin János Kiadó, Budapest, 1999, 403.
[90] STEINBACH, J.: A Példabeszédek könyvének homiletikuma, *regi.reformatus.hu*, 2012.09.16., URL: http://regi.reformatus.hu/lap/gyakorlatiteologia/bejegyzes/18/ Utolsó letöltés: 2024.11.27.
[91] ENGHY, S: *Halál és élet, Ószövetségi összefüggések,* 105-107.
[92] ENGHY, S: *Halál és élet, Ószövetségi összefüggések,* 224.
[93] BREWER-BOYDSTON G.: „They walk in wisdom or folly”: the intensification of wisdom and folly from the Book of Proverbs to the Dead Sea Scrolls, *Perspectives in Religious Studies*, 39.évfolyam 2012/4, 319-334.

Itt az út az erőszakos ember útja (בְּאֵישׁ חָמָס), méghozzá nemcsak egy útról van szó, hanem kollektívan az összes útjáról, hiszen ismét a כֹּל megjelenik a szócska. A חָמָס az erőszakra, rossz, vérontásra, igazságtalanságra és gonoszságra utal. A nyomorúság vagy elnyomás témáját széles skáláját foglalja magába. Két szinten értelmezhető. Először is, mint nemzetközi szintű szenvedés, vagyis egy gyengébb nemzet egy erős nemzet által való nyomorgatása. Másodszor, mint közösségen belüli megpróbáltatás, azaz társadalmi igazságtalanság, amelyet a társadalom egy bizonyos csoportja követ el, de ideértve az embertársat ért egyéni cselekedeteket is. A szenvedés külső (fizikai) és belső (pszichológiai) formáit egyaránt leírja.[94] Ez az ember tehát, olyan, aki ilyen teljes embert érintő erőszakossággal jár el az utaiban. Fontos, hogy azokban, hiszen ismét a בְּ prepozíciót találjuk meg itt. Az tanító parancsolta pedig épp az, hogy ne irigykedjen az ifjú erre az útra (אַל־תְּקַנֵּא), illetve, hogy ne is válassza ezt az utat (וְאַל־תִּבְחַר), méghozzá mindkét igealak jussivus formában van, még jobban megerősítve ennek a kijelentésnek a felszólító módját.

16,29- אִישׁ חָמָס יְפַתֶּה רֵעֵהוּ וְהוֹלִיכוֹ בְּדֶרֶךְ לֹא־טוֹב׃

A 12,26-ban már láttuk azt, hogy az adott emberek milyen hatással tudnak lenni egy másik személy útjára. Itt azt látjuk, hogy az erőszakos ember elcsábítja a felebarátját. A kifejezés konkrétan az erőszakra, erőszakos emberre utal.[95] Itt egy erkölcstelen emberre utal és bűnözői megnyilvánulásaira.[96] Azt, amit ez az ember tesz a felebarátjával, az a פתה. Az ige magába foglalja az elcsábítás és becsapás témaköreit, Piélben kifejezetten a meggyőzés is jelentős.[97] Piélben, mint aktív igetörzsben a cselekvésre teszi a hangsúlyt, vagyis arra, hogy ez az erőszakos ember meggyőzi, elcsábítja a felebarátját, a רֵעַ szóval már a 12,26-ban is. Ennek az lesz a vége, hogy nem jó úton vezeti őt.

Összegzés:

Az erőszakos ember útja lehet csábító, kecsegtethet rengeteg örömmel vagy vággyal. Azonban tudjuk, hogy arra a biztos halálra vezet, amely az alvilágban, a Sheolban végződik. Az ezen úton lévő ember megtéveszthet a szavaival, hívogathat, de az erős tanításban való kitartás, az isteni bölcsesség elkérése sokban segíthet, hiszen az, ami képes megtartani az embert a helyes, számára az Úr által kijelölt úton.

Alapgondolatok:

Az út választható.

---

[94] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 2.*, 177..
[95] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar*, 209.
[96] TOY, C. H.: *Proverbs*, 332.
[97] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 834.

Egy ember útját a másik képes befolyásolni.

„…bűnös embernek útja, de a tisztának…” (דֶּרֶךְ אִישׁ וָזָר וְזַךְ)

(10,9; 10,29; 11,5; 11,20; 12,26; 13,6; 13,15; 14,2; 14,8; 14,14; 15,9; 15,19; 19,16; 21,8; 21,29; 28,6; 28,10; 28,18; 29,27), amelyben külön csoport a dualis (28,6; 28,18)

A Példabeszédek könyvét olvasva nyilvánvalóvá válik, hogy az embereket és a cselekedeteket gyakran szélsőséges ellentétek jellemzik. Néhány kiemelkedő polaritás a bölcs és a bolond, az igaz és a gonosz, valamint a becsülethez vagy szégyenhez vezető cselekedeteknél található meg.[98] Ezekben az igeversekben épp ez az extrém ellentét jelenik meg, mindegyik vers két főbb részre tagolható és ezeken belül megtalálható egy negatív és egy pozitív oldal, amelyek belső dinamikáját táblázatokban szemléltetem, ezek a táblázatok mindegyik vershez kapcsolódan a mellékletben megtalálhatóak (10.1-10.18. táblázatok).

A Példabeszédek bölcsességének megértéséhez kulcsfontosságú a „két út” megértése, amely egy olyan fogalom, amely a bölcs döntés fontosságát tanítja meg a hallgatónak vagy olvasónak, arra nézve, hogy melyik utat vagy életmódot kövesse: a bölcsek és igazak útját, vagy a bolondok és gonoszok útját.[99]

Az igeversek vizsgálata:

10,9- הוֹלֵךְ בַּתֹּם יֵלֵךְ בֶּטַח וּמְעַקֵּשׁ דְּרָכָיו יִוָּדֵעַ׃

Az igék ebben a versben a עקשׁ és a ידע. Az elsőnek jelentése elcsavarni, elferdíteni.[100] Míg a második a tudásra, valaminek a megismerésére utal.[101] Az igealakok is sok dolgot üzennek nekünk. Piélben találjuk meg a הלך, illetve participiumban. A Piél, mint egy aktív igetörzs a cselekvésére teszi a hangsúlyt, a participium pedig egy szituatív jelleget jelöl. Tehát versben szereplő negatív cselekvésről megtudjuk, hogy elferdíti, különösen hangsúlyozva az útját, méghozzá egy állandóságot magában hordozva. És ennek meg is lesz a következménye. Ahogyan azt Nifal alakja mutatja, ez a reflexív igetörzs azt üzeni nekünk, hogy ez a személy elszenvedi, de cselekszi is ezt. Tehát az, hogy őt kiismerik, az nemcsak annak, aki kiismeri, de magának az elferdítőnek is köszönhető. Ez az ige nem tisztázza, hogy Isten vagy a többi ember, esteleg mindkettő, előtt válik ismertté.[102] Illetve, ez az ige egy hapax legomenon, amely méginkább erősíti a titokzatosság képét.

10,29- מָעוֹז לַתֹּם דֶּרֶךְ יְהוָה וּמְחִתָּה לְפֹעֲלֵי אָוֶן׃

[98] BRICKER, D. P.: The Doctrine of the „Two Ways” in Proverbs, *Journal of the Evangelical Theological Society*, 38.évfolyam, 1995/4, 501–517.
[99] BRICKER, D. P.: The Doctrine of the „Two Ways” in Proverbs, *Journal of the Evangelical Theological Society*, 38.évfolyam, 1995/4, 501–517.
[100] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 786.
[101] WISEMAN, D. J.: *Proverbs,* Inter-Varsity Press, Leicester, 1964, 63-64.
[102] STEINMANN, A. E.: *Proverbs*, 267.

Itt ismét megjelenik az Úr útja, mint, ami menedék, erősség a tökéletesnek, de romlás a gonosztevőknek. Ez a vers kifejezetten fontos, hiszen bővebb leírást ad arról, hogy milyen is az Úr útja, illetve ez az egyetlen igehely, ahol megjelenik ez a kifejezés ilyen formában. Ellentétben sok olyan verssel, amely két különböző útról beszél, a kontraszt itt a két különböző hatás között van, amelyet Isten egy útja gyakorol a két különböző típusú ember fajtára.[103]

Az Úr útja מָעוֹז, vagyis hegyen lévő erődítmény, bástya. A עזז gyökből származik, melynek jelentése menedéket venni, biztonságban lenni. Általában fizikai épületekre utal,[104] azonban a Zsoltárokban[105] és a prófétáknál gyakran utal magára Istenre, kifejezve azt a bizalmat, amelyet a népnek Istenbe kell helyeznie, mivel Isten ereje menti és őrzi meg őket minden bajtól és ellenségtől.[106] Isten, pedig egy ilyen erődítmény, biztos pont az תֹּם, azaz igaz, tökéletes, ártatlan számára.[107] A cselekvés természetét és módját vagy a cselekvést végző személy magatartását jellemzi.[108]

11,5 - צְדָקַת תָּמִים תְּיַשֵּׁר דַּרְכּוֹ וּבְרִשְׁעָתּוֹ יִפֹּל רָשָׁע׃

Ismét ellentétpárokban beszél ez az igevers. A pozitív oldal szerint a tökéletesnek igazság teszi egyenessé az útját. Érdemes itt külön megvizsgálni a szavakat. Akié az út, az a תָּמִים. Ennek a szónak szoros formai kötődése van a תֹּם és תָּם kifejezéssekkel, mivel ez a szó is a תמם gyökből származik. Így jelentésében is hasonló, vagyis teljes, egész, tökéletes, hibátlan, ártatlan. Többnyire az áldozatok hozatalára vonatkozó kultikus előírásokkal kapcsolatban használatos. A sztereotip papi formulák előírják, hogy minden áldozatnak hibátlannak kell lennie ahhoz, hogy elfogadható legyen az Úr számára, vagyis az áldozati állat kifogástalan állapotát jelöli. Használják továbbá az Isten és az igazak közötti felhőtlen kapcsolat nyugalmának jelzésére, illetve az emberek közötti kapcsolat jellemzésére is.[109] Ilyen tökéletesek, teljesek, akiknek az útja egyenes lesz, vagyis ישר. Az ige jelentése egyenesnek, helyesnek lenni, igaznak lenni.[110]

A negatív oldalon, azt látjuk, hogy az gonoszok gonoszságukban esnek el.(וּבְרִשְׁעָתּוֹ יִפֹּל רָשָׁע) Itt tisztán látszik, hogy a megmaradás és élet jelképe az egyenessé vált út.

11,20- תּוֹעֲבַת יְהוָה עִקְּשֵׁי־לֵב וְרֹצֵי תָמִים דַּרְכּוֹ׃

[103] STEINMANN, A. E.: *Proverbs*, 278.
[104] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 2.*, 1013.
[105] STEINMANN, A. E.: *Proverbs*, Saint Louis, Concordia Publishing House, 2009, 276.
[106] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 2.*, 1014.
[107] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 1070.
[108] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 4.*, 307.
[109] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 4.*, 306- 307.
[110] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar,* 289.

Azt látjuk, hogy álnok szív Istennek förtelem és utálatosság.[111] Az álnok szó a עִקֵּשׁ, amelynek jelentése csavart, perverz.[112] A vers pozitív részében jelenik meg a דֶּרֶךְ. Ebben a részben pedig olyan szóval is találkozunk, amelyek már említésre kerültek, a תָּמִים, vagyis tökéletes. Itt ez az út, Isten számára רָצוֹן, ami kedves, tetsző, elfogadott.[113] A csavart, egyenes és tökéletes gyakori metaforák a Példabeszédekben az élet menetére.[114]

12,26- יָתֵר מֵרֵעֵהוּ צַדִּיק וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים תַּתְעֵם׃

Ismét egy ellentétpárral találkozunk. Ebben a versben útmutatást is találunk arról, hogy milyen befolyása lehet egy adott embernek a másik személy útjára. Az igaz (צַדִּיק) és a gonosz (רָשָׁע) párosítása jelenik meg. Mindkét szóval foglalkoztunk már. Azt látjuk, hogy az, akinek az útját ezek a személyek befolyásolják, vagy épp félnek a befolyásolástól, a felebarátjuk,[115] az, aki velük van egy közösségben, vagyis רֵעַ. Az igaz körültekintően figyeli meg a körülötte lévő embereket, amit a תור ige fejez ki. Az ige jelentése utána menni, felkutatni, kikémlelni.[116]

13,6- צֶדֶק תִּצַּר תָּם־דָּרֶךְ וְרִשְׁעָה תְּסַלֵּף חַטָּאת׃

Ismét az igaz és gonosz párost találjuk meg, ahogyan a 12,26-ban, azzal a különbséggel, hogy itt nem az igaz (צַדִּיק), hanem az igazság fogalmával (צְדָקָה), illetve nem a gonosz (רָשָׁע), hanem a gonoszság (רִשְׁעָה)[117] kerül előtérbe. Mindkettő absztrakt-konkrét metonímia, mint amilyeneket gyakran használnak az erkölcsi tulajdonságokra a Példabeszédekben.[118]

13,15- שֵׂכֶל־טוֹב יִתֶּן־חֵן וְדֶרֶךְ בֹּגְדִים אֵיתָן׃

A negatív oldalon találjuk az utat. Azt látjuk, hogy a jó értelem (שֵׂכֶל־טוֹב) tesz kedvessé, tetszővé. A jó, vagyis טוֹב fogalmával, már a foglalkoztunk a 2,20-ban, ott megtudtuk, hogy ez a funkcionalitásának megfelelő.[119] Ami pedig ilyen jó az a שֵׂכֶל, amelynek jelentése óvatosság, belátás.[120] Ez a funkcionalitásnak megfelelő, jó belátás az, ami az adást jelöli, vagyis נתן. Az ige az adásra, tevésre, helyezésre utal.[121] Amit ad, az pedig a חֵן, vagyis báj, kedvesség, kegy, jóindulat.[122] Ezt adja a jó belátás.

---

[111] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 1070.
[112] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 786.
[113] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 952.
[114] CLIFFORD, R. J.: *Proverbs*, 125.
[115] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 945.
[116] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 1064.
[117] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 958.
[118] FOX, M. V.: *Proverbs 10-31*, 110.
[119] CLINES, D. J. A.: *The Dictionary of Classical Hebrew, vol III.*, Sheffield, Sheffield Academic Press, 1995, 404.
[120] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 986.
[121] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar*, 469.
[122] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar*, 211.

A negatív oldalon azt látjuk, hogy azoknak, akik hűtlenül cselekszenek az útjuk szilárd, vagy folyamatos, vagyis אֵיתָן.[123] Ez a szó arra is utal, hogy a valaki nem hajlandó a legszigorúbb bölcs intésre sem változtatni a gondolkodásmódján.[124] Ez a szó elsősorban a folyó folyására, de például egy szikla állandóságára is utal. Nagyon kétséges, hogy a kemény, vagy rögös ennek legitim kiterjesztése, amelyet több fordítás is használ. Többen a LXX alapján a pusztulás fordítást pártolják.[125]

14,2- הוֹלֵךְ בְּיָשְׁרוֹ יְרֵא יְהוָה וּנְלוֹז דְּרָכָיו בּוֹזֵהוּ׃

Ebben a versben a cselekvés mögötti motivációról van szó.[126] Azt látjuk, hogy, aki igazságban jár, az féli az Urat, ez, ami motiválja arra, hogy járjon az igazságban.[127] A 8,13-ban már találkoztunk már az Úr félelmével. Maga a járás (הלך) is utal arra, hogy az út valahogyan a cselekvésnek, magatartás formának lehet kifejeződése. Az pedig, hogy ez participiumban van, arra utal, hogy ez egy állandósult dolog ezeknek az embereknek az életében, a nap, mint nap való járásukban. Vagyis, hogy igazságban járnak, az az a יֹשֶׁר,[128] ez pedig Isten egyik kegyelmi ajándéka.[129] A בְּ prepozíció is arra utal, hogy abban vannak benne.

14,8- חָכְמַת עָרוּם הָבִין דַּרְכּוֹ וְאִוֶּלֶת כְּסִילִים מִרְמָה׃

Ellentétpár, ahol az út az a pozitív oldalon található. Azt látjuk, hogy az עָרוּם okos, ravasz[130] bölcsessége az, hogy megérti az ő útját. A megértésre az בין ige utal. Jelentése megérteni, megfontolni, Hiphilben pedig belátás, megismerni valamit, megérteni. Általában a tudásból származó belátásra utal, de gyakran használják Istenre és az Ő dolgainak, akaratának megértésére. A Példabeszédekben pedig különösen is csak az érheti el ezt a belátást, aki féli az Urat,[131] hiszen ebből a tudásból származhat a megértés. A Hiphil igetörzs pedig kihangsúlyozza, hogy az, akinek okos a bölcsessége érti meg a saját útját.

14,14- מִדְּרָכָיו יִשְׂבַּע סָוּג לֵב וּמֵעָלָיו אִישׁ טוֹב׃

Ez a vers valamiképpen hasonló értelemben használja az utat, mint az 1,31, vagyis itt is a tettek következménye vagy egy adott magatartási forma által következett eredmény az, ami kapcsolódik az úthoz. Itt az látjuk, hogy az, akinek a szíve elpártolt az megelégszik az útjával, vagyis mindazzal, amit az hoz neki. A סוג kifejezés nagyon érdekes, jelentése visszafordulni,

[123] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar,* 30.
[124] LOADER, J. A.: *Proverbs vol II.,* 458.
[125] KINDER, D.: *Proverbs,* Inter-Varisty Press, London, 1973, 103.
[126] STEINMANN, A. E.: *Proverbs,* 332.
[127] STEINMANN, A. E.: *Proverbs,* 332.
[128] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 443.
[129] STEINMANN, A. E.: *Proverbs,* 332.
[130] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar,* 543.
[131] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 1.,* 652-653.

elmenekülni, visszavonulni, elpártolni.[132] Illetve, participiumban találjuk meg, amely ennek az elfordulásnak a szituatív jellegét emeli ki. A köpönyegforgató az, aki visszalép egy elvi álláspontjától, egy visszaeső, ilyen az az ember is.[133] Vagyis, aki szívében visszafordult, az útjaiból elégszik meg, vagyis יִשְׂבַּע. Ez az ige a jóllakottságra, megelégedésre utal.[134]

15,9- תּוֹעֲבַת יְהוָה דֶּרֶךְ רָשָׁע וּמְרַדֵּף צְדָקָה יֶאֱהָב׃

Ismét a gonosz (רָשָׁע) és az igaz (צְדָקָה) ellentétpár jelenik meg. A gonosz útjával már többször találkoztunk, most az látjuk, hogy Isten milyen hozzáállással van ezzel az úttal kapcsolatban, mégpedig förtelmesnek vagy utálatosnak tartja, hiszen erre utal a תּוֹעֵבָה szó, akár etikai, akár vallási szempontból.[135] A könyvben többször is szerepel a תּוֹעֲבַת יְהוָה kifejezés, hogy jelezze valamivel szemben a legnagyobb isteni elítélést, azt, ami sérti Isten rituális vagy erkölcsi rendjét. A förtelmes dolgok listáján szerepel perverzitás, félrevezetés, csalás, képmutatás, gonoszság és gőg.[136] Az út, több kommentár szerint is szó szerint maga az élet, magatartás, viselkedésmód, életmód.[137] Míg az, aki vágyik és kívánkozik az igazságra, azt szereti. A רדף ige mély üzenet hordoz. A jelentése utána menni, üldözni,[138] Piél pedig keresni, hajszolni, akár üldözni.[139] Azt, aki ilyen vehemitással hajszolja az igazságot, az Úr szereti. A אהב jelentése szeretni, szinte az összes kapcsolatra kiterjedő ilyesfajta érzelmet magában foglalja.[140]

15,19- דֶּרֶךְ עָצֵל כִּמְשֻׂכַת חָדֶק וְאֹרַח יְשָׁרִים סְלֻלָה׃

Ezt a verset „A restnek útja olyan, mint a tövises sövény…” c. kategóriába vizsgálom átfogóan.

19,16- שֹׁמֵר מִצְוָה שֹׁמֵר נַפְשׁוֹ בּוֹזֵה דְרָכָיו (יומת)׃

Ebben a versben is azt látjuk, hogy kapcsolat van az élettel (נֶפֶשׁ) és az úttal, mint a 16,17-ben. Aki megtartja a parancsolatot, az megtartja az életét. A parancsolattal és annak megtartásával már találkoztunk a 6,23-ban. Ez utalhat a mózesi törvényre vagy a szülői tanításra. Valószínűleg az utóbbira gondolunk itt, bár ideális esetben, a szülői utasításoknak Isten parancsainak konkrét alkalmazásainak kellene lenniük.[141] A 16,7-ben pedig a שׁמר ige is megjelent, jelentése megőrizni, megtartani, valamit gondosan csinálni, ragaszkodni valamihez vagy akár rászentelni magát valamire.[142] Itt azt látjuk, hogy mindkét elfordulásakor Qal participiumban van, ami arra utal, hogy ez egy állandósult szituáció, tehát, aki folyamatosan vigyázza, nézi, megtartja a

---

[132] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar,* 475.
[133] CLIFFORD, R. J.: *Proverbs,* 145.
[134] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 959.
[135] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 1072.
[136] LONGMAN, T.: *Proverbs,* 248.
[137] TOY, C. H.: *Proverbs,* 305.
[138] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 4.,* 1057.
[139] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar,* 657.
[140] BOTTERWECK, G.J. – RINGGERN, H.: *Theological Dictionary of the Old Testament, vol I.,* 99-110.
[141] LENNOX, S.J.: *Proverbs,* 196.
[142] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar,* 775.

parancsolatot, annak az élet is hasonló úton fog haladni. Azonban, a vers második fele feltárja előttünk, hogy, aki nem vigyáz útjára az meghal.

21,8- הַפַּכְפַּךְ דֶּרֶךְ אִישׁ וְזָר וְזַךְ יָשָׁר פָּעֳלוֹ׃

Az ellentétpár az bűnös (וָזָר) és a tiszta (זַךְ) között alakul ki. A וָזָר csak itt fordul elő, jelentése bűnös, vétkes.[143] A הַפַּכְפַּךְ דֶּרֶךְ אִישׁ וָזָר szerkezet arra utal, hogy az ilyen bűnös ember útja ferde, görbe, ez a szó is csak itt fordul elő.[144] A görbe szó mindig negatív értékű a Példabeszédekben.[145] Az út és cselekedet szembeállítása is megtörténik. Tehát az út itt az ember cselekedetének szinonimája is, vagy éppen a cselekedetek által összeálló életé.[146] Tehát a belső szándékok nem mindig lehetnek a külső cselekedetekből lemérhetőek.[147]

21,29- הֵעֵז אִישׁ רָשָׁע בְּפָנָיו וְיָשָׁר הוּא (יָכִין) (דְּרָכָיו׃

Ismét egy ellentétpárral van dolgunk. Azt olvassuk, hogy a gonosz ember megkeményíti az arcát. A עזז ige szerepel itt, ennek jelentése erősnek bizonyul, szembeszáll, ellenszegül.[148], Hiphilben pedig megkeményítést, pimaszul cselekvést is kifejezi.[149] A רָשָׁע-val már több helyen is találkoztunk, a gonosz ember megkeményíti az ő arcát, ahogyan a בְּפָנָיו elénk hozza. A פָּנֶה jelentése arc, fej, elülső rész, valami felszíne. Tehát, ez a gonosz ember megkeményíti az arcát, a felső részét, azt, amelyikkel mások felé fordul, ebben a cselekvésben pedig pont az ő személyes felelőssége jelenik meg, amit a Hiphil forma hoz elénk, mint aktív, a cselekvőre hangsúlyt helyező, igetörzs. A gonosz ember merész álarcot ölt, hogy elrejtse hazugságát. Szó szerint rögzíti arckifejezését, hogy ne árulja el csalárdságát,[150] blöffölés, pózolás, színlelés – ezek a gonosz cselekedetei.[151]

28,10- מַשְׂגֶּה יְשָׁרִים בְּדֶרֶךְ רָע בְּשִׁחוּתוֹ הוּא־יִפֹּול וּתְמִימִים יִנְחֲלוּ־טוֹב׃

Ismét egy olyan igeverssel találkozunk, ahol a csábítás kerül központi szerepbe, az שגה ige fejezi ki ezt, amelynek jelentése félre menni, Hiphilben félre vezetni, mentálisan vagy morálisán.[152] Itt tehát, mivel Hiphilben találjuk meg az igét, ismét a cselekvőre kerül a hangsúly, tehát arra, aki elcsábít. A massorah szerint ez az ige kétszer fordul elő ilyen alakban, a másik hely a 5Móz 27,18: [153] „Átkozott, aki félrevezeti a vakot az úton! Az egész nép mondja rá:

---

[143] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 225.
[144] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 246.
[145] PAUW, A., P.: *Proverbs and Ecclesiastes*, Westminster John Knox Press, Louisville, 2015, 180.
[146] WALTKE, B. K. – DE SILVA, I., D., V.: *Proverbs,* 407.
[147] CLIFFORD, R. J.: *Proverbs,* 190.
[148] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar,* 510.
[149] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 738.
[150] FOX, M. V.: *Proverbs 10-31,* 692.
[151] HUBBARD, D. A.: *The Communicator Commentary: Proverbs*, 342.
[152] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 993.
[153] WEIL, G. E.: *Massorah Gedolah luxta Codicem Leningradensem B 19 a*, Romae, Pontificium Institutum Biblicum, 1935, 145.

Ámen!” Átkozott, itt is azt látjuk, hogy az, aki elcsábítja az igazakat a rossz útra, az az ő maga esik bele a csapdába. Az egyenes (יָשָׁר) és a rossz (רַע) fogalmak már ismertek, az első kilenc fejezet kedvelt szavai ezek. Megállapíthatjuk az úttal kapcsoltban, hogy mások képesek arról minket elcsábítani. A שְׁחוּת jelentése verem.[154] A verem egy csapda, amelyet kiásnak. Elképzelhetünk egy alattomos embert, aki csapdát állít egy ösvényen, és egy másikat vezet rá, de amint végig mennek rajta, maga a csaló esik bele.[155]

29,27- תּוֹעֲבַת צַדִּיקִים אִישׁ עָוֶל וְתוֹעֲבַת רָשָׁע יִשַׁר־דָּרֶךְ׃

Ez a vers is értelmezhető ellentétpárként, habár nem teljesen felel meg az előző versek struktúrájának. Azt látjuk, hogy a két oldalt egy szó köti össze a תּוֹעֲבָה. Ezzel a kifejezéssel már a 15,9-ben is találkoztunk, amelynek jelentése förtelmes vagy utálatos, hiszen erre utal akár etikai, akár vallási szempontból.[156] A templomi szertartások metaforája, hiszen az áldozatok vagy elfogadhatóak vagy elfogadhatatlanok Isten számára. Normális esetben egy tárgy vagy cselekedet utálatos Isten szemében, de alkalmanként egy tárgy vagy cselekedet lehet utálatos más entitások számára.[157] Itt úgy jelenik meg, hogy megfigyelhetjük azt, hogy ez a hozzáállás és viszonyulás az igazaknak (צַדִּיקִים) és gonosznak (רָשָׁע) egymáshoz, ez a két jelző és általuk jelzett csoport gyakran kerül ellentétpárba egymással.

Az igazaknak utálatosság az igazságtalan ember. A עָוֶל egy új kifejezés, csak itt jelenik meg a Példabeszédek könyvében. Jelentése igazságtalanság, jogtalanság, hamisság.[158] Az igazak tehát utálatosnak, Isten elleninek találják az ilyen hamissággal teljes embert. A másik oldalon azt látjuk, hogy a gonosz, ezzel szemben a רָשָׁע utálatos az egyenes út, amely több igeversben is pozitív szerepet tölt be (12,15;14,12; 16,25; 21,2; 21,29) és Isten útjával is azonosítják.[159] Ez a szó kivételes, hiszen a massorah is megjegyzi, hogy egy hapax legomenon.

Dualis (28,6; 28,18)

Ez a két vers, az egyetlen hely, ahol dualisban van a Példabeszédek könyvében. Az elemzésben bővebben tárgyaljuk ezt.

28,6-טוֹב־רָשׁ הוֹלֵךְ בְּתֻמּוֹ מְעַקֵּשׁ שְׂרָכַיִם וְהוּא עָשְׁיר׃

Egy ellentétpárnak mondható verssel találkozunk itt. Eltérés, hogy ki van emelve a pozitív oldal helyessége a טוֹב kifejezéssel, amellyel többször is találkoztunk. Tehát azt látjuk, hogy a jobb, a funkcionalitásnak inkább megfelelő az, amiről a pozitív oldal beszámol. Vagyis, hogy jobb a

[154] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 1005.
[155] FOX, M. V.: *Proverbs 10-31*, 824.
[156] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 1072.
[157] CLIFFORD, R. J.: *Proverbs*, 256.
[158] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 732.
[159] LONGMAN, T.: *Proverbs*, 510.

szűkölködőnek, aki a tökéletességben jár. A רוּשׁ jelentése szegénnyé válni, gyengének lenni.[160] Itt participiumban találjuk meg, amely a szituációs jelleget erősít meg, vagyis, hogy effajta folyamatosság állt be, nemcsak időlegesen, hanem következetesen szűkölködik ez az ember, de pont ilyen participiumban van a הוֹלֵךְ is, tehát ilyen következetesen jár a teljes tökéletességben. Ez a versrész a 19,1-ben is megtalálható.[161]

28,18-הוֹלֵךְ תָּמִים יִוָּשֵׁעַ וְנֶעְקַשׁ דְּרָכַיִם יִפֹּול בְּאַחַת׃

Ismét azt látjuk, hogy a pozitív oldalon a תָּמִים jelző jelenik meg, amelynek jelentése teljes, egész, tökéletes, hibátlan, ártatlan.[162] Ez a hibátlan jár, ahogyan azt a הוֹלֵךְ kifejezi, ami egy szituációs folytonosságot hordoz magában, tehát ez a személy következetesen így él. Azt látjuk, hogy az személy, aki valóban így nyilvánul meg, az יִוָּשֵׁעַ. Ennek az igének, vagyis a ישׁע, jelentése segítséget kapni, megszabadulni, győzelemre segíteni.[163] Itt Niphalban találjuk meg, amely egy reflexív igetörzs, amely a cselekvésre helyezi a hangsúlyt, itt tehát a megszabadulása és az, hogy győzelemre jut, segítséget kap ez a személy, az a cselekvéssel áll összefüggésben, hogy következetesen az ártatlanság, hibátlanság, tökéletesség jellemzi a járását. Ezt támasztja alá az ige jiqtól formája. A megszabadulást legtöbbször a földi gondoktól és problémáktól.[164] A ישׁע ige még előfordul egyszer Hiphilben is a Példabeszédekben (20,22), ahol Isten a cselekvő, aki megment.[165]

A negatív oldalon azt látjuk, hogy akinek útjai görbék, az egyszerre elesik. A עקשׁ ige jelenik meg itt, ahogyan a 10,9-ben is, ennek jelentése elfordulni.[166] Ez az ige is Niphalban jelenik, így kölcsönhatásban van egy másik cselekvéssel, vagyis az, hogy valaki görbe az útjaiban kapcsolatban áll a másik cselekvéssel, amelyet meg is találunk az igeversen belül. Participiumban jelenik meg ez, amely lényeges, hiszen egy folyamatos görbeséget és elfordulást fejez ki így. Amivel kapcsoltban az a נפל. Ez az ige már megjelent a 28,10-ben, a váratlan, hirtelen esésre utal.[167] Tehát, ha az, hogy görbe eredményezi, azt, hogy el is esik, méghozzá egyszer csak, vagyis אֶחָד, jelentése egy, első.[168] Arra utal, hogy mintha egy ütés hatására, egy csapásra elesne ez a személy.[169] Egyszerre csak két útvonalat tud bejárni addig, amíg hirtelen le nem zuhan. A beleesik az egyikbe kifejezés szó szerinti visszaadása felveti az

[160] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 3.,* 1085..
[161] STEINMANN, A. E.: *Proverbs,* 547.
[162] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 4.,* 306- 307.
[163] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar,* 288.
[164] LONGMAN, T.: *Proverbs,* 489.
[165] STEINMANN, A. E.: *Proverbs,* 557.
[166] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 786.
[167] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar,* 457.
[168] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar,* 21.
[169] KINDER, D.: *Proverbs,* 171.

a kérdést, hogy mibe esik? Talán azt sugallja, hogy egy csapásra esik vagy beleesik a két út egyikébe, amelyet megpróbál kombinálni, vagy egyszerre esik.[170] A בְּ prepozíció itt egy időhatározói kvalitást ölt magára. Ez mutatja fel, hogy mennyire kiszámíthatatlan is az ember útja, de biztos végbe vezet. Azonban az apparátus hozz egy másik megközelítést elénk, amely szerint az itt szereplő szó a בָּשָׁחַת, így a veremre utalna, amely a gonosztevők büntetése, ahogyan a 28,10-ben látjuk.[171] Ahogyan a 28,10-ben itt is fent áll az a kérdés, hogy a דְּרָכַיִם dualisban lévő formája a két úton való sántikálásra, járásra utal-e, ahogyan az a Károli fordításban megjelenik. Két értelmezés van tehát, egyik szerint az ember egyszerre csak elesik, ez a modernebb hozzáállás, míg a régebbi szerint az az ember, aki kettős életet él, hullik majd el,[172] alapozva a dualisra.

Összegzés:

Ebből a kategóriából egy átfogó képet kaphatunk az útról, mint metaforáról a Példabeszédek könyvében.

A mellékletben található 3.diagrammon a negatív, pozitív, illetve a mindkét oldalon szerepet betöltő út megoszlását szemléltei az ebben a kategóriában vizsgált igeszakaszok alapján. Azt vehetjük észre, hogy nem nagy az eltérés, mindkét oldalon jelentős az út megléte. Ezáltal arra következtethetünk, hogy mind jó és mind rossz út lehetséges, azonban köztes nincs. Az itt előforduló Isten útjára utal, amely nem említhető egy lapon az ember útjával és a 10,29 szerkezet kívánja meg ezt az elhelyezést.

A 11.táblázat szemlélteti az úttal egy párhuzamban álló szavakat.

Alapgondolatok:

0. Az Isten útja lehet oltalom és pusztulás.

1. Az igazak/egyenesek útja életre, a gonoszak/görbék útja halálra/pusztulásra vezet.

2. Az út minőségét és következményeit a megválasztás határozza meg.

„Az ilyen nő útjára ne…” (אַל־יֵשֶׁט אֶל־דְּרָכֶיהָ)

(5,8; 6,23; 7,8; 7,19; 7,25; 7,27; 9,15; 30,20; 31,3)

A versek megoszlásuk szerint mind egy adott nő figurára utalnak, aki kivétel nélkül mindig negatív színben van feltüntetve. Az 5-7 fejezetekben az idegen nő kerül a főszerepbe. A 9,15-ben a Bölcsesség nő alakjával szembenálló Balga asszony jelenik meg. A 30,20-ban a házasságtörő nő jelenik meg, míg a 31,3-ban pedig a királyokat megrontó nőkről van szó és az ő útjukról. Tehát ebben a kategóriába azok az igeversek kerületek, amelyek egy negatív női

[170] LENNOX, S.J.: *Proverbs*, 295.
[171] FOX, M. V.: *Proverbs 10-31*, 828.
[172] ALDEN, R. L.: *Proverbs*, 198.

alakhoz kapcsolódnak. A nyugati civilizáció irodalmába azóta ivódott bele a nő erőteljes, de alattomos szimbóluma, vagyis, hogy a nő szexuálisan bűbe csábítja a férfit, aminek számos szörnyű következménye lehet majd, mióta Éva a kertben átadta Ádámnak a végzetes gyümölcsöt. Különösen azt látjuk, hogy az ókori és a modern szerzők, a csábítás forrását a nő hangjában lokalizálják. Az ő bűvös szavai küldik az ártatlan férfit a végzetébe.[173]

Az igeversek elemzése:

5,8- הַרְחֵק מֵעָלֶיהָ דַּרְכֶּךָ וְאַל־תִּקְרַב אֶל־פֶּתַח בֵּיתָהּ׃

A vers felhívja a figyelmet, arra, hogy tartsa távol az útját az ember az ilyen nőtől. A távoltartást a רחק ige fejezi ki. A jelentése eltávolítani.[174] Az Ószövetség használja térbeli vagy időbeli jelentőséggel, bár főleg térbeli értelemben jelenik meg, mint, amely a helyektől való távolságra utal. Valamitől való tartózkodás értelmében is megjelenik, mint a vizsgált igeversben.[175] Utalhat arra is, hogy az adott illető hagyja figyelmen kívül vagy felejtse el mindazt, ami ezzel a nővel kapcsolatos.[176] Hiphil igetörzsbe a hangsúly a cselekvőn van, vagyis azon, aki az úton jár. Neki kell okosan dönteni és távol maradni, a személyes felelősség itt roppant fontos. Itt az út képének fontosságát az atnach is kiemeli. Azt pedig, hogy miért is kell elkerülni az ilyen nőt a következő versek írják le, amelyek a borzalmas véget vetítik előre.

6,23- כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר וְדֶרֶךְ חַיִּים תּוֹכְחוֹת מוּסָר׃

A hatodik fejezetben, ennek a szakasznak ismét a szülői tanítás (מִצְוַת אָבִיךָ) megőrzésének fontossága a téma. Ezt a verset a 24-el egyetemeben tudjuk ide kapcsolni, hiszen azt olvassuk, hogy a versben szereplő dolgok őriznek meg az idegen asszonytól. Itt több fontos fogalmat is meg kell vizsgálnunk, ennek majdnem mindegyike a Példabeszédek egyik karakter fogalma, mint a tanítás, parancsolat, élet, világosság, feddés.[177] Az első kettő, amely lényeges az egész Példabeszédek könyvében a מִצְוָה és תּוֹרָה.

7,8- עֹבֵר בַּשּׁוּק אֱצֶל פִּנָּהּ וְדֶרֶךְ בֵּיתָהּ יִצְעָד׃

A 7. fejezet verseiben ismét a megtévesztő nőt találjuk a főszerepben. Az ő házához menő úton lépeget az a férfi, aki ismét beletekeredik ennek a nőnek a halójába. A וְדֶרֶךְ בֵּיתָהּ, házának útja, mivel a בַּיִת szó eredeti jelentése ház.[178] Itt a házhoz vezető útról lehet szó, akár fizikális, akár átvitt értelemben, mint, amelyik közelebb vezeti a férfit ahhoz a helyhez, ahol a nő van. Az ige,

[173] YEE, G. A.: „I have perfumed my bed with myrrh": the foreign woman in Proverbs 1-9. *Journal for the Study of the Old Testament*, 13.évfolyam, 1989/43, 53–68.
[174] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 936.
[175] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 3.*, 1100.
[176] WHYBRAY, R. N.: *Proverbs*, 87.
[177] ALDEN, R. L.: *Proverbs*, 59.
[178] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testamental Theology & Exegesis, vol. 1.*, 655.

amely megjelenik itt a צעד, érdekes módon, csak itt található meg a Példabeszédek könyvében, jelentése lépni, menetelni.[179] Ez egy merész és megfontolt lépést sugall.[180]

7,19- כִּי אֵין הָאִישׁ בְּבֵיתוֹ הָלַךְ בְּדֶרֶךְ מֵרָחוֹק׃

A 19. versben folytatódik a csábító nő képe az úttal kapcsolatban. Az előző fejezetekben nem világos, hogy az idegen asszony egy hajadon prostituált vagy egy hűtlen feleség.[181] Ebben a versben az ő férje ment el egy hosszú útra. Itt az utat valószínűleg szó szerinti értelmében kell vennünk. Ez az út hosszú, vagyis רָחוֹק. A szó jelentése messze, távol lévő hely,[182] és egy מִן prepozícióval van ellátva. Ebből a versből megállapíthatjuk, hogy az út némely esetben akár a távolságot is kifejezi egy adott ponttól. Ezt az is alátámasztja, hogy az ő háza (בְּבֵיתוֹ) kifejezés van itt használatban. Ez az elidegenedésre és érzelmi távolságtartásra is utal, mert a nő férje házát általában az ő házának, vagyis, mint בָּ֫תֶּיהָ nevezik meg, ahogyan a Péld 7,11-ben.[183]

7,25- אַל־יֵשְׂטְ אֶל־דְּרָכֶיהָ לִבֶּךָ אַל־תֵּתַע בִּנְתִיבוֹתֶיהָ׃

Ebben a versben tovább szövödik az idegen nő útjáról alkotott képünk. Két figyelmeztetést találunk meg. Az elsőben azt olvassuk, hogy ne hajoljon a te szíved az ő útjaira. A szív kifejezetten fontos, hiszen ez a döntések helye,[184] az ember legbelsőbb része. [185] Az ige itt a שׂטה, ennek jelentése oldalra fordulni, félrelépni, legtöbbször a csábításra utal.[186] Arra buzdítja, hogy az ő útjaira, vagyis minden megnyilvánulás és csábítási módszer ösvényére ne lépjen az ember szíve, ne hagyja, hogy az megfertőzze őt, a legszemélyesebb, legbelsőbb részét. Az אַל prepozíció pedig arra utal, hogy milyen mélyen is bele tud süllyedni ebbe a kavalkádba.

A második figyelmeztetés szerint a tettekre kell figyelni, vagyis, még csak ne is sétálj a sarkához közeli utcán vagy a háza irányába.[187]

7,27- דַּרְכֵי שְׁאוֹל בֵּיתָהּ יֹרְדוֹת אֶל־חַדְרֵי־מָוֶת׃ פ

A csábító nő útja a biztos halál felé vezet. Ez a konklúziója mindannak, ami kapcsolatos ezzel a nővel. Ez az egyetlen igevers, ahol שְׁאוֹל a kapcsolatban találjuk meg az utat. Már az első előfordulási helynél (1,15) esett szó erről a kifejezésről. Ennek a nőnek a háza egy olyan út, amely levisz a halottak kamráiba. Tehát itt egy metaforikus, folyamatra utaló szóként jelenik meg a דֶּרֶךְ. Többes számban találjuk az utat, ami azért is lényeges, mert többen úgy gondolják, hogy azoknak a viselkedéseknek kollektivitására utal ez a plurális, amelyek egy személy életét

[179] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 857.
[180] FOX, M. V.: *Proverbs 1-9*, 242.
[181] ALDEN, R. L.: *Proverbs*, 65.
[182] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 935.
[183] FOX, M. V.: *Proverbs 1-9*, 248.
[184] LENNOX, S.J.: *Proverbs*, 75.
[185] BOTTERWECK, G.J. – RINGGERN, H.: *Theological Dictionary of the Old Testament, vol III.*, 286.
[186] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 966.
[187] LENNOX, S.J.: *Proverbs*, 75.

jellemzik. A lényeg az, hogy ha, valaki belép a házába, a halál felé tart. A Sheol külön tartományokra vagy kamrákra van felosztva a hagyomány szerint, erre utal a חַדְרֵי־מָוֶת. [188] Az, hogy az út itt pluralisban jelenik meg, arra utal, hogy a házából sok út vezet az alvilágba, vagyis sok esélye és módja van a halálnak a vele való kapcsolatból.[189]

9,15- לִקְרֹא לְעֹבְרֵי־דָרֶךְ הַמְיַשְּׁרִים אׇרְחוֹתָם׃

Ez az igevers nagyon érdekes. Itt a balgaság (כְּסִילוּת) szólal meg és hívogatja azokat, akik az úton járnak, méghozzá azokat, akik egyenesen mennek. A bölcset és a bolondot gyakran állítják szembe egymással a Példabeszédekben, így nem meglepő, hogy itt is szembeállítják őket, illetve mindkettő nő alakként írja le a szöveg.[190] Az ostobaságot itt prostituáltként ábrázolják, mivel a Példabeszédek korábbi részeiben hasonló leírások szerepelnek, amelyek erre utalnak. Például a vízivásra való felszólítása (9,17), amelyet korábban a szexuális kapcsolatok képeként használtak (5,15-20). Mindenesetre hangos, fegyelmezetlen, tudástalan, együgyű és nem ismeri a szégyent.[191]

30,20- פ כֵּן דֶּרֶךְ אִשָּׁה מְנָאָפֶת אָכְלָה וּמָחֲתָה פִּיהָ וְאָמְרָה לֹא־פָעַלְתִּי אָוֶן׃

Ebben a versben a házasságtörő nő útja áll előttünk. A כֵּן jelentése így, szóval, kiemeli azt, amit most el fog mondani a vers, így adva neki egy nagyobb hangsúlyt.[192] Ezt támasztja alá, hogy a mahpák legarméh akcentust találjuk meg itt, amely egy elválasztó hangsúlyjel,[193] így egy pillanatnyi hatásszünetet követel meg tőlünk a szöveg. Ez az út a אִשָּׁה מְנָאָפֶת útja. A אִשָּׁה jelentése nő.[194] Míg מְנָאָפֶת a נאף ige Piél participiumi alakja. Ez az ige a házasságtörésre utal, annak cselekvésére.[195] Piélben pedig a cselekvés aktivitása válik hangsúlyossá, a participium pedig a szituáció állandósult voltát jelöli. Tehát itt egy házasságtörő nő útja az, amiről többet tudunk meg. Még pedig azt, hogy ez a nő eszik, vagyis אָכְלָה. Az אכל ige jelentése enni, elpusztítani, felfalni.[196] Az evés után megtöröli a száját, azaz וּמָחֲתָה פִּיהָ, a פֶּה már ismert előttünk a 22,6 versből,[197] az מחה ige jelentése pedig megtörölni.[198]

31,3- אַל־תִּתֵּן לַנָּשִׁים חֵילֶךָ וּדְרָכֶיךָ לְמַחֲוֹת מְלָכִין׃

[188] FOX, M. V.: *Proverbs 1-9,* 251.
[189] TOY, C. H.: *Proverbs,* 158.
[190] MURPHY, R. E.: *Word Biblical Commentary: Proverbs,* 104.
[191] LENNOX, S.J.: *Proverbs,* 83.
[192] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 485.
[193] KUSTÁR, Z.: *A héber Ószövetség szövege A masszoréta szöveghagyományozás és annak megjelenítése a Biblia Hebraicában*, Budapest, Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadó, 2010, 184.
[194] CLINES, D. J. A.: *The Dictionary of Classical Hebrew, vol I.,* 404.
[195] CLINES, D. J. A.: *The Dictionary of Classical Hebrew, vol V.,* 581.
[196] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 37.
[197] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 804.
[198] CLINES, D. J. A.: *The Dictionary of Classical Hebrew, vol V.,* 214.

Az utolsó előfordulási hely a Példabeszédek könyvében a דֶּרֶךְ szempontjából. Ebben a Péld 31, 1-9-ben Lemuél királynak adott tanácsokat olvasunk, amelyet az anyja közölt vele. Ebben a versben 2 tanácsot figyelhetünk meg.

Az első tanács azt helyezi a király szívére, hogy ne adja erejét a nőknek. A נתן ige szerepel itt, amellyel a 13,15-ben és 23,26-ban is találkoztunk, jelentése adni, tenni, helyezni.[199] Amit pedig nem kellene adni a királynak, hiszen a felszólítást a jussivus forma emeli ki, az a חַיִל. Jelenthet erőt, vagyont, gazdagságot, képességet valami teljesítésére, bátorságot, katonai hatalmat.[200] Ezt az erőt, teljesítő képességet nem kellene adni a királynak a nőknek, ahogyan azt a לַנָּשִׁים kifejezi.

A második intés az, amelyikben a דֶּרֶךְ megjelenik. Ugyanis, azt tanácsolja, hogy az ő utait nem adja azoknak, akik királyokat rombolnak. A לְמָחֲוֹת a מחה ige Hiphil infinitivusa. Ezzel az igével már 30,20-ban találkoztunk, jelentése megtörölni, eltörölni, kiírtani.[201] Hiphilben a cselekvő kerül főszerepbe, amelyek itt azok, akik a királyokat, ahogyan arra a מְלָכִין utal,[202] kiirtják. Ezeknek a személyeknek nem kell az utait adni, hiszen csak a romlást szolgálnák, elszívják a fizikai és érzelmi erőjét a királynak.[203] Ez a kifejezés a párhuzamos לַנָּשִׁים kifejezést egy bizonyos típusú nőre korlátozza. A záradék nem azt jelenti, hogy minden nő királyromboló, hanem figyelmeztet az olyan típusú nőkre, akik királyokat rombolnak le.[204] Itt az út valószínűleg az életben véghezvitt cselekvésekre utal vagy lehet eufemizmus a közösülésre, illetve, ami valószínűbb, a szexuális férfiasságra, párhuzamosan a חַיִל-lal. Ennek kiváló értelme van a nőkkel való helytelen érintkezéstől való figyelmeztetésben[205]. Így ez a vers egy figyelmeztetés, hogy a hárem több gondot is okozhat a királynak.[206]

Összegzés:

Fontos megállapítása a Példbeszédek könyvének a női csábítással kapcsolatban, hogy nemcsak a női felet teszi meg hibásnak. Hiszen épp úgy okolja azt a balga férfit, aki enged a kísértésnek és ennek az asszonynak az útjára téved.

Maga az út, mint ez ebben a kategóriában résztvevő motívum, egy adott cselekvés vagy magatartásformára, illetve az abból adódó következményekre utal. Gyakori téma, az attól való tiltás, vagy az arra való járásra vonatkozó figyelmeztetés (5,8; 7,25), vagy éppen szembeállítva ezzel az úttal megjelenik úgy, mint, amelyikben a figyelmeztető intést figyelembe véve az

[199] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar,* 469.
[200] KOEHLER, L. – BAUMGARTNER, W.: *Lexicon in veteris testamenti libros,* Leiden, E. J. Brill., 1953, 295.
[201] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 562.
[202] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 572.
[203] ALDEN, R. L.: *Proverbs,* 322.
[204] FOX, M. V.: *Proverbs 10-31,* 886.
[205] FOX, M. V.: *Proverbs 10-31,* 886.
[206] STEINMANN, A. E.: *Proverbs,* 622.

életnek lesz ösvénye az út (6,23). Mindazonáltal, lehet ez az út halálra vezető is (7,27), és ez a lezárása ennek a nő által kínált útnak, hiszen a végén a halottak gyülekezetébe vezeti majd azt a balga fiatalt, aki erre rátéved.

Azt is megfigyelhettük ebben a szakaszban, hogy az út használatos nem átvitt értelemben, mint amelyik egyenesen utal magára a fizikai útra (7,8; 7,19).

Alapgondolatok:

Az út következménye lehet az örök halál.

Az élet útját a figyelmeztetések, parancsok és tanítások világítják ki (6,23).

Az ember megszólítható az útjában (9,15).

„A bölcsesség útjára tanítottalak…” (בְּדֶרֶךְ חָכְמָה הוֹרֵתִיךָ)

(2,8; 2,12;2,13; 2,20; 3,6; 3,17; 3,23; 4,11; 4,14, 4,19; 4,26, 8,2; 8,13; 8,22; 8,32; 9,6)

A kategória olyan verseket foglal magában, amelyben a bölcsesség kerül főszerepbe, ő az, aki cselekszik, beszél vagy az általa elért következmények határozzák meg az adott verset. Az ókori közel-keleti bölcsességi irodalomban a bölcsesség nem csupán bölcs viselkedés vagy bölcs tanítások összessége, hanem maga a bölcsesség, mint fogalom, az emberi értelem ereje, mind tudásként, mind képességként. A Példabeszédek könyve nemcsak a cselekvésről szól, hanem a tudásról is. A bölcsességről szóló legintenzívebb elmélkedések a 1-9 fejezetekben találhatóak.[207]

Az igeversek elemzése:

2,8- לָנְצֹר אָרְחוֹת מִשְׁפָּט וְדֶרֶךְ (חֲסִידָו) [חֲסִידָיו] יִשְׁמֹר׃

Ebben a versben az Úr a cselekvő, vagyis, ahogyan mindenhez, az Istennek az ember útjához is hozzáférése van. Ez az út a חָסִיד csoportjához tartozik. A szó jelentése igaz[208], kedves, kegyes, gyakran az Isten felé való hűséges emberi életet jellemzi.[209] Az egész Példabeszédek könyvében csak itt fordul elő.[210] Az igevers pedig azt mondja el, hogy Isten az ilyen emberek, a kegyes, igaz, Hozzá hűséges emberek útját megtartja. Ebben a versben az út a szövetség ideáját is magában hordozza, hiszen egy ilyen ember szövetségi partner is az Úrral.[211]

2,12- לְהַצִּילְךָ מִדֶּרֶךְ רָע מֵאִישׁ מְדַבֵּר תַּהְפֻּכוֹת׃

Így el is érkezünk a következő előfordulási helyhez: a 2,2-ben lévő דֶּרֶךְ-hez. Itt egy ilyen gonosz útról van szó, méghozzá arról, hogy a bölcsesség, amely a kegyesek útját is vezeti megment

[207] LAWLOR, J. I.: Wisdom is a Woman: The Canonical Metaphor of Lady Wisdom of Proverbs 1-9 Understood in Light of Theological Aesthetics, *Journal of the Evangelical Theological Society*, 63.évfolyam, 2020/4, 860–862.
[208] KOEHLER, L. – BAUMGARTNER, W.: *Hebräischen und Aramäischen lexikons zum Alten Testament*, band I., Leiden, Koninklijke Brill, 2004, 324.
[209] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*, 339.
[210] BUTTRICK. G. A.: *The Interpeter's Bible, vol IV.*, 794.
[211] LONGMAN, T.: *Proverbs*, 121.

ettől a gonosz úttól. Az itt használt igealakra érdemes vetni egy pillantást, ugyanis a נצל ige Hiphil alakjával találkozunk itt. Az ige jelentése elvinni, elragadni, megszabadítani, megmenteni, akár az ellenségtől, bajtól, haláltól vagy a bűntől.[212] A 12. versben is a helytelen úttól, a rossz döntésektől menti meg a bölcsesség a kegyes úton járót. A Hiphil használta pedig felhívja a figyelmünket arra, hogy nem akármi ragadhatja el az embert ettől az úttól, hanem csak az a bölcsesség, amelyet Isten adhat. Ez nemcsak a fizikai megmentésre utal, de a spirituális és eszkatológikus megszabadításra is.[213]

2,13- הָעֹזְבִים אָרְחוֹת יֹשֶׁר לָלֶכֶת בְּדַרְכֵי־חֹשֶׁךְ׃

A 13. versben a sötét útról olvasunk, vagyis a בְּדַרְכֵי־חֹשֶׁךְ. Érdemes már előzetesen megjegyezni, hogy a בְּ prepozíció szerepel itt, amelynek elsődleges jelentése -ban, -ben.[214] Ez annak a mélységét fejezi ki, hogy ezen az úton az ember nem csak jár, hanem benne, abban magában mozog. Körülveszi az, teljesen meghatározza életét, viselkedését. A szó, ami itt megadja nekünk az út milyenségét a חֹשֶׁךְ. Jelentése sötétség, homály. Az Ószövetségben egyértelműen utal a fény hiányára, sötétség volt addig, míg Isten nem lépett közbe és teremtette meg a fényt. Metaforikusan a sötétség a gonosszal van azonosítva, a gonosztevők a sötétségben, az éj leple alatt teszik meg tetteiket, így a tudatlanság, katasztrófa, bűn, akár a halál és Seol szinonimája is.[215] Utalhat a gyászra és szomorúságra is.[216]

2,20- לְמַעַן תֵּלֵךְ בְּדֶרֶךְ טוֹבִים וְאָרְחוֹת צַדִּיקִים תִּשְׁמֹר׃

A 20. vers első két szava, a לְמַעַן תֵּלֵךְ, nem úgy kellene értenünk, hogy tehát járni fogsz, mint valami eredmény, hanem mint, egy célt vagy szándékot, vagyis hogy járhass.[217] Ennek az értelmét előző versekhez való kapcsolatában találjuk meg leginkább.

A Qal jiqtól igei forma lévő תֵּלֵךְ rávilágít, hogy a versben magában az útban kell keresni a főinformációt, a jók útjában. Azt kell megértenünk, hogy miért is kell ezen az úton járni. Azt látjuk, hogy ezen az úton a bölcsesség megment a „más asszonytól”. De mindemellett, azok fogják lakni a földet, akik ezen az úton járnak, vagyis becsületesek, két olyan fogalom jelenik itt meg, amely később az úttal kapcsolatban is fontos lesz. (יָשָׁר, תָּמִים). Már itt látjuk, hogy a két út közötti kontraszt – az igazak és a gonoszak útja között – annak a választásnak a legfontosabb metaforájaként szolgál, amely a fiatal tanítvány előtt áll.[218]

---

[212] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 664.
[213] STEINMANN, A. E.: *Proverbs*, Saint Louis, Concordia Publishing House, 2009, 92.
[214] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar,* 64.
[215] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 1.,* 312-313.
[216] BOTTERWECK, G.J. – RINGGERN, H.: *Theological Dictionary of the Old Testament, vol V.,* William B, Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 1986, 245.
[217] WHYBRAY, R. N.: *Proverbs,* 57.
[218] HORNE, M. P.: *Proverbs- Ecclesiastes,* 47.

3,6- בְּכָל־דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ וְהוּא יְיַשֵּׁר אֹרְחֹתֶיךָ׃

A 3. fejezetben egy roppant fontos igeverset találkozunk. A 6. versben azt olvassuk, hogy בְּכָל־ דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ. Amely több érdekes információt is közöl velünk. Először is fontos pár szót ejteni a כֹּל-ról, ez a szócska öt alkalommal jelenik meg szókapcsolatban a דֶּרֶךְ-kel a Példabeszédek könyvében (3,6; 3,31; 4,26; 16,2; 21,2). A כֹּל jelentése összes, egész, valaminek a teljességét fejezi ki, gyakran az Úr teljes és kizárólagos birtoklásra utal, aztán az erre adott válasz reakcióra, vagyis a teljes, egész szívből való imádatról.[219] Az 5. vers pedig pont erre találunk egy csodálatos példát, hiszen ezt olvassuk: בְּטַח אֶל־יְהוָה בְּכָל־לִבֶּךָ. A דֶּרֶךְ is egy újabb, eddig nem látott alakban jelenik meg, hiszen egy E/2 hímnemű szuffixum társul hozzá (דְּרָכֶיךָ), öt alakommal jelenik meg ilyen raggal az út a könyvben (3,6; 3,23; 4,26; 5,8; 31,3). Tehát itt a te összes utadról van szó, ez a személyrag arra a tanítványra utal, akinek a tanításokat a Példabeszédek szerzője címezi, vagyis a 3,1-ben is említett בֵּנִי-nak.

3,17- דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם וְכָל־נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם׃

Ebben a versben található utak, a bölcsesség útjai, és az jár rajtuk, aki megtalálta a bölcsességet, ahogyan azt a 13. vers leírja. Ezek az utak így vannak jellemezve: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם. Itt egy újabb szuffixummal jelenik meg az út, E/3 nőnemű raggal, amellyel, 3 alkalommal szerepel a Példabeszédekben (3,17; 6,6; 7,25). Az ő útjai, ebben az esetben, annak a bölcsességnek útjai, amely az egész könyv fő motívuma. Ezek az utak pedig a נֹעַם jelzővel vannak illetve. Ennek a szónak jelentése a kedves, a נעם gyökre vezetik vissza, aminek két kölcsönös, és gyakran egymást átfedő dimenziója van, egy tárgy vagy cselekvés belső vonzereje, és az egyén szabad befogadása vagy cselekvése egy tárggyal kapcsolatban, függetlenül attól, hogy a cselekvés vagy a tárgy kellemes-e vagy sem.[220]

3,23- אָז תֵּלֵךְ לָבֶטַח דַּרְכֶּךָ וְרַגְלְךָ לֹא תִגּוֹף׃

Ebben a versben ez az út ismét a bölcsességhez kapcsolódik. Itt egy motivációt találunk meg, arra nézve, hogy miért is maradjon meg az ember a bölcsesség útján.[221] Ha a tanítványok megcselekszik mindazt, amire a 3,21-ben bíztatja a tanítója,[222] akkor lesz olyan útja, amelyet a 23. vers leír, ezt adja tudatunkra az אָז. Emellett a jiqtól formák is ezt támasztják alá (תֵּלֵךְ, תִּגּוֹף). Azt látjuk, hogyha ez így történik, akkor biztonságban fog járni az útján az ifjú, hiszen ismét E/2 hn. szuffixumot kapott a szó (דַּרְכֶּךָ). A biztonságot a בֶּטַח fejezi ki. Ennek a szónak

[219] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 2.,* 657-658.
[220] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 3.,* 121.
[221] LONGMAN, T.: *Proverbs*, 141.
[222] „Fiam, ne téveszd ezt szem elől, vigyázz arra, hogy okos és megfontolt légy!”

elsődleges jelentése a biztonság, zavartalanság, de akár a figyelmetlenség is, amely az elkényelmesedésből származik.[223]

4,11- בְּדֶ֣רֶךְ חָכְמָ֣ה הוֹרֵ֑יתִיךָ הִדְרַכְתִּ֖יךָ בְּמַעְגְּלֵי־יֹֽשֶׁר׃

A 4. fejezetben az ifjú gondviselője (apja vagy anyja) tanításaira és szavaira emlékezteti vissza a szöveg az ifjút, arra, hogy mit tanítottak neki. Itt konkrétan szókapcsolatban áll a bölcsesség (חָכְמָה) az úttal, ami egyedüli a Példabeszédek könyvében. Erre az útra oktatta az ifjút a nevelője. Az ige, amit itt találunk Hiphil alakban van, amely a cselekvőre teszi a hangsúlyt, a kutatás szempontjából ez azért jelentős, mert elénk tárja, hogy az úton való járás egy olyan dolog, ami oktatható és, hogy ebben a folyamatban rendkívüli szerepe van a szülőknek, elöljáróknak. A qátal forma azt is elmondja, hogy ez a gondolati támpont, amihez mérten kell átgondolnunk a versek üzeneteit, vagyis, hogy a szülő ezt oktatta, a bölcsesség utait. Az oktatás szava a ירה, amely elsődleges jelentése eldobni, elhajítani, ellőni. De akár a valamire való rámutatást is jelöli. Hiphilben pedig tanítást és vezetést jelent.[224]

4,14- בְּאֹ֣רַח רְ֭שָׁעִים אַל־תָּבֹ֑א וְאַל־תְּאַשֵּׁ֖ר בְּדֶ֣רֶךְ רָעִֽים׃

A 2,12-höz hasonlóan ismét egy rossz úttal találkozunk. Itt azt az intést kapja az ifjú, hogy ne járjon a gonoszok útján. Az ige, amit az a אשׁר. Jelentése lépkedni, járni, de Piélben vezetni vagy boldognak mondani, szerencsésnek tartani.[225] Általában átvitt értelemben egy életút követését jelöli. Így ebben a versben is úgy tűnik, hogy meglehetősen általános jelentéssel bír. Árnyaltabb jelentést találhatunk a Péld 9,6-ban, ott az ige egyértelműen a körültekintéssel jellemezhető életmódot jelöli. Ugyanez a gondolat jelenik meg a Péld 23,19-ben. A kontextus megköveteli, hogy az igaz életforma metaforájaként értelmezzük itt az utat.[226]

4,19- דֶּ֣רֶךְ רְ֭שָׁעִים עֲאֵפֶ֑לָה לֹ֥א יָ֝דְע֗וּ בַּמֶּ֥ה יִכָּשְׁלֽוּ׃ פ

Ez az út a רְשָׁעִים, vagyis bűnösök útja, ezzel a kifejezéssel találjuk még a דֶּרֶךְ-t a 5,19-ben is. A רָשָׁע jelentése bűnös, vétkes[227], igazságtalan, rossz, gonosz. Bár ez a melléknév jelenthet bűnözőt vagy istentelent, leggyakrabban utalásul szolgál azokra, akikre a gonoszság jellemző. A צַדִּיק és a רָשָׁע bipoláris kifejezések a Példabeszédekben. Míg egyrészt a צַדִּיק az Isten és szövetsége iránti elkötelezettségen alapuló lojális, megbízható magatartást jelöli, addig a רָשָׁע a צַדִּיק ellentéte. Az Isten iránti hűtlenségre, a szövetségi normák elleni lázadásra utal, és a felebarátok jólétének teljes figyelmen kívül hagyása. A bölcsességhez és az ostobasághoz

[223] GESENIUS, W.: *Hebräisches and Aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament,*139.
[224] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 434.
[225] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar,* 325.
[226] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 1.,* 567.
[227] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar,* 686.

hasonlóan az igazságosság és a gonoszság sem a döntés pillanatában végrehajtott konkrét cselekedetekre vonatkozik. Inkább választott életmintákat és beépült attitűdöket jelöl.[228]

4,26- פַּלֵּס מַעְגַּל רַגְלֶךָ וְכָל־דְּרָכֶיךָ יִכֹּנוּ׃

Ebben a versben ismét az atyai intés szavai jelennek meg. Ha az ifjú figyel mindarra, amit hallott és tanult, ha jobban őrzi minden dolognál a szívét, és távol tart magától minden csalárdságot és hamisságot, akkor biztos lesz minden útja (וְכָל־דְּרָכֶיךָ יִכֹּנוּ). Ismét érdemes megemlékezni a וְכָל־דְּרָכֶיךָ kifejezés kizárólagosságáról. A כון ige igen árnyalt jelentésű. Utalhat szilárdan állásra, stabil létre, biztonságosságra, tartósságra, állandóságra.[229]

8,2-בְּרֹאשׁ־מְרוֹמִים עֲלֵי־דָרֶךְ בֵּית נְתִיבוֹת נִצָּבָה׃

A 8. fejezetben a bölcsesség méltatása jelenik meg. Maga a bölcsesség az alanya a következő soroknak. A bölcsesség helyéről kapunk itt tudósítást, amely az úton van. Azzal, hogy az igevers így említi az ösvényt, arról tájékoztat bennünket, hogy az emberek életük során találkozni fognak a bölcsességgel.[230]

Itt az út az עַל prepozícióval szerepel, a kontextusból kiindulva inkább értelmezhetjük ezt szó szerint, tehát a bölcsesség valóságosan áll az úton a magas hely tetején, itt az út nem egy metafora szerepét tölti be. Egyes kommentátorok azonosítják a מְרוֹמִים-t a városfalakkal. De a szó inkább a természetes magaslatokat jelöli, nem az emberkéz alkotta csúcsokat.[231] Itt és 9,3-ban is azt látjuk, hogy a Bölcsességet a magasságokkal hozzák összefüggésbe. Felületes szinten az a tény, hogy egy út melletti magaslatról kiabál, azt jelenti, hogy az arra járók meg fogják hallani.[232] Ebben az értelemben a bölcsesség is olyan, mint az idegen asszony, erre utal a 7,12 is: „hol az utcán, hol a tereken van, és minden sarkon leselkedik.” Viszont célkitűzéseik mérföldekre vannak egymástól. Az idegen asszony azért megy nyilvános helyekre, hogy találkozzon a férfiakkal, majd vesztüket okozza.[233] A bölcsesség ezzel szemben, az Isten félelméhez és az élethez vezető útra akarja megtanítani az embereket.

8,13- רָאַת יְהוָה שֹׂנֵאת רָע גֵּאָה וְגָאוֹן וְדֶרֶךְ רָע וּפִי תַהְפֻּכוֹת שָׂנֵאתִי

Itt ismét a gonoszok útjáról (וְדֶרֶךְ רָע) van szó, ahogyan a 2,12; 4,14; 28,10-ben. Ezt az utat a bölcsesség gyűlöli vagy utálja,[234] שָׂנֵאתִי. A vers eleje azt is elmondja, hogy az Úr félelme a gonoszok gyűlölése, tehát nem meglepő, hogy erről az útról így vélekedik a bölcsesség. Hiszen,

[228] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 3.,* 1201-1203.
[229] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 2.,* 615.
[230] LONGMAN, T.: *Proverbs,* 199.
[231] FOX, M. V.: *Proverbs 1-9,* 266.
[232] LONGMAN, T.: *Proverbs,* 199.
[233] ALDEN, R. L.: *Proverbs,* 70.
[234] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 971.

ahogyan 1,7 is elmondja a tudás kezdete az Úrnak félelme (יִרְאַת יְהוָה רֵאשִׁית דָּעַת). Itt már pár kommentár egyértelműen metaforaként értelmezi az utat, mint viselkedést, mint az utat, amelyen az ember az életét éli.[235]

8,22- יְהוָה קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ קֶדֶם מִפְעָלָיו מֵאָז׃

A קנה igével találkozunk itt, amelynek jelentése birtokolni, megszerezni.[236] Isten birtokolta a Bölcsességét az Ő útjának kezdetén. A רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ kifejezés a Bölcsesség kezdetére utal. Az Újszövetség visszhangozza a Példabeszédek 8,22 nyelvezetét, és megerősíti annak teológiáját, amikor Krisztust kezdetként említi, mint a Jel 3,14; 22,13 vagy 21,6.[237] Más vélemények szerint egyszerűen a bölcsesség mindenekelőtti voltáról van szó. Az út a teremtő cselekedetek isteni mintáját jelzi itt.[238] Az מִפְעָל főnév, (munka, cselekedet)[239] az Ószövetségben csak itt fordul elő, a Péld 8,22-ben, és Isten teremtésben végzett tevékenységére utal.[240]

8,32- וְעַתָּה בָנִים שִׁמְעוּ־לִי וְאַשְׁרֵי דְּרָכַי יִשְׁמֹרוּ׃

Itt a bölcsesség azt ígéri, hogy mindazok boldogok lesznek, akik megtartják az ő utait. A többes szám utalhat azokra a tanácsok és útmutatások összességére, amelyeket a bölcsesség felsorolt. Az 1,15-ben találkozunk már azzal a szóval, amivel itt, vagyis a שׁמר igével, ahol a féltve vigyázás és őrködés motívumát fejezi ki.[241] Amit meg kell őrizni az a bölcsesség útjai, ahogyan utal arra a דְּרָכַי. Illetve azok, akik megőrzik a bölcsesség útjait boldogok vagy áldottak, vagyis וְאַשְׁרֵי.[242] Többen úgy értelmezik, hogy mivel megtarja az ember az útjait a bölcsességnek, azért boldog.[243]

9,6- עִזְבוּ פְתָאיִם וְחְיוּ וְאִשְׁרוּ בְּדֶרֶךְ בִּינָה׃

A 9. fejezetben ismét a bölcsesség szólal meg, aki hívogatja az embereket a helyes útra. A megértés, eszesség útjára kell lépni elhagyva a bolondokat. Itt a bölcsesség szólal meg és ad három felszólítást, amelyek arra mutatnak, hogyha az ember elhagyja a bölcsesség nélküliket, és él, és értelem útjában jár egyenesen, akkor, ahogyan látjuk övé az élet ígérete.[244]

Összegzés:

A bölcsesség az egész könyv egy lényeges központi témája, de emellett azt is elmondhatjuk, hogy az út egyik létfontosságú eleme is. Ez egy olyan Isten által kapott ajándék, amely által az

[235] FOX, M. V.: *Proverbs 1-9,* 274.
[236] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 888.
[237] STEINMANN, A. E.: *Proverbs,* 207.
[238] MURPHY, R. E.: *Word Biblical Commentary: Proverbs,* 52.
[239] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 821.
[240] STEINMANN, A. E.: *Proverbs,* 209.
[241] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 4.,* 182.
[242] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 80.
[243] STEINMANN, A. E.: *Proverbs,* 230.
[244] ALDEN, R. L.: *Proverbs,* 78.

ember útja biztos, világos, egyenes, igaz életre vezető ösvénnyé változik. Ez több mint az a tanítás, amellyel az atya tanítja a tanítványokat, ez egy olyan isteni vezetés, amelyet kérni, kutatni és szomjazni kell.

A bölcsesség megszólítja az embert, ahogyan a 9. fejezetben látjuk, figyelmeztet, minden lehetséges módon. Ott van utunkban és kiált, ahogyan kiált a balga asszony is, a döntés végül az ember lábainak mozgásában lesz. Azonban, ha a bölcsesség utaihoz ragaszkodik az ember, akkor az a gondviseléses irányítás fogja vezetni az életét, amelyet egyedül Isten adhat. Ezáltal pedig jó és boldog lesz útjában az ember.

Alapgondolatok:

A bölcsesség képes megőrizni és megmenteni az ő útján járókat.

A bölcsesség útjait lehet tanítani és tanulni.

A bölcsesség nyílt utakról kiált, mint a balga asszony.

Boldog, aki megőrzi a bölcsesség utait.

„A restnek útja olyan, mint a tövises sövény…” (דֶּרֶךְ עָצֵל כִּמְשֻׂכַת חָדֶק**)**

(6,6; 15,19; 22,5; 26,13)

Ezekben az igeversekben a lustaság, restség jelenik meg, illetve az, hogy az ilyen ember útja, olyan, mint a tövises sövény, amellyel a 15,19 és 22,5 is foglalkozik. A könyvben nagyon fontos a funkcionálisan jó, amihez hozzá tartozik, hogy az adott ember betölti az ő feladatát, hiszen ez is hozzátartozik az emberi élet igaz és helyes útvezetéshez. Ennek az elmulasztásával járó következményekre hívja fel a figyelmünket ez a pár igevers. A szorgalmasság, a keményen dolgozás képe, a feladat teljesítése minden a bölcsességhez kapcsolódnak a Példabeszédek könyvében, ez azok a kvalitások, amelyeket az isteni bölcsesség által az ember magára ölthet.

Az igeversek elemzése:

6,6- לֵךְ־אֶל־נְמָלָה עָצֵל רְאֵה דְרָכֶיהָ וַחֲכָם׃

Ebben a versben a restség ellen intéssel találkozunk. Itt az említett utak a hangyához, vagyis נְמָלָה-hoz tartoznak.[245] Ilyen hangyák egész Palesztina környékén megtalálhatóak, gabonaféléket gyűjtenek a bolyaikba.[246] A Biblia csak a 6. versben és a 30,25-ben említi a hangyákat mindkét alkalommal a szorgalmat mutatják be.[247] Itt megállapíthatjuk, hogy nemcsak egy személynek vagy a bölcsességnek lehet útja, de akár egy állatnak is. És ennek az állatnak az útját meg kell nézni a rest embernek, ami azt is elénk tárja, hogy az utat meg lehet figyelni. A ראה ige jelentése nézni, de utalhat valami utáni nézésre, abból való okulásra,

[245] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar*, 452.
[246] STEINMANN, A. E.: *Proverbs*, 165.
[247] ALDEN, R. L.: *Proverbs*, 56.

megfigyelni valamit, rájönni valamire.[248] Tehát, ha a rest megfigyeli ennek a hangyának az útját, abból tanulhat.

15,19- דֶּרֶךְ עָצֵל כִּמְשֻׂכַת חָדֶק וְאֹרַח יְשָׁרִים סְלֻלָה׃

A resttel (עָצֵל)[249] a 6,6-ban és 23,16-ban is találkozunk. Az látjuk, hogy a rest útja, olyan, mint a tövises[250] sövény (כִּמְשֻׂכַת חָדֶק), ez két szó, a sövény és a tövisek jellemzik a problémákat, amelyekkel a lustáknak szembe kell nézniük,[251] és, amely miatt nem tud előre haladni,[252] hiszen a tüskék a trehányságból fakadnak.[253] Másik oldalon azt látjuk, hogy az igazak ösvénye felemelt,[254] megépített.[255] Ezt az ige fejezi ki, ami Qal passzív participiumban van, amely először is azt fejezi ki előttünk, hogy ez egy állandó szituáció, amelyben az igazak élnek, nemcsak egyszerű, egyetlenszer megtörténő eseményről van itt szó. A másik nagy dolog, hogy az igaz itt passzív résztvevő, hiszen a felemelést, a megépítést nem ő adja, mástól származik, az, akitől származik, pedig az Úr, ahogyan arra a Példabeszédek több helyen is szót ad, mint a 5,21; 16,2; 16,7; 16,9 versekben. A felemeltetésre utal, az úttal kapcsoltban a feljebb való építésre is alkalmazható.[256] Azzal, hogy ez az út felemelt, eltűnnek róla azok az akadályok, amelyeket a tövises sövény is okozhat.[257]

22,5- צִנִּים פַּחִים בְּדֶרֶךְ עִקֵּשׁ שׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ יִרְחַק מֵהֶם׃

Ez az igevers a 15,19-hez hasonló jelentéssel bír. A vers első fele azt fejezi ki, hogy a tövisek és csapdák vannak a görbe úton. A צִן szó a tövisre utal,[258] a פַּח pedig a csapdára, vékony fémlapra.[259] Az „és” nem található meg a szövegben, de a LXX is használja, illetve a vers megértését is könnyíti, ha fordításnál a kötőszót használjuk. [260]A már a 11, 20-ban találkoztunk, jelentése csavart, perverz.[261] Az ilyen csavart, görbe útban találhatunk töviseket és csapdákat. Ez a vers egyaránt figyelmeztet arra, hogy ne legyen görbe ember, és ne kövesse a kísértés útját.[262]

26,13- אָמַר עָצֵל שַׁחַל בַּדֶּרֶךְ אֲרִי בֵּין הָרְחֹבוֹת׃

---

[248] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 906.
[249] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 782.
[250] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar,* 185.
[251] ALDEN, R. L.: *Proverbs,* 121.
[252] TOY, C. H.: *Proverbs,* 311.
[253] LENNOX, S.J.: *Proverbs,* 152.
[254] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 699.
[255] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar,* 185.
[256] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 3.,* 264-265.
[257] BUTTRICK. G. A.: *The Interpeter's Bible, vol IV.,* 870-871.
[258] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 856.
[259] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar,* 560.
[260] LONGMAN, T.: *Proverbs,* 401.
[261] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 786.
[262] FOX, M. V.: *Proverbs 10-31,* 698.

Ez a vers igazán érdekes, hasonlóval találkozunk a Péld 22,13-ban. Ismét a restség kerül porondra, amivel már a 6,6 és a 15,19 is foglalkozott, ahogyan azt a szó עָצֵל felfedi előttünk. Itt a rest szólal meg, az אמר igét használja a szöveg, amelynek jelentése bejelenteni, valamit állítani, informálni, megemlíteni.[263] A szöveg méghozzá az אמר igét használja, ez számunkra, azért is meghatározó, mert ezzel az igével a szöveg, nemcsak magát a beszédet, hanem a kommunikáció tényét is közöli velünk. Vagyis, azt is, hogy az a valaki, aki kommunikál, hogyan kommunikál, a személye is benne van ebben az interakcióban. Tehát, amit itt mond a rest, azt a lénye is közli velünk. A rest ugyanis azt állítja, hogy oroszlán van az úton és nyomatékosítva megismételi, hogy oroszlán van a nyílt tereken. Itt nyilvánvalóan arról van szó, hogy a lusta ember megpróbálja ezzel a kifogással is elkerülni a munkavégzés lehetőségét is, hiszen az oroszlán megtámadná, ha kimenne, azonban ez eléggé gyenge kifogás, hiszen Palesztina azon térségein nem élnek oroszlánok,[264] ha mégis, nem voltak lakott települések közelében.[265]

Összegzés:

A restség hiánya annak, hogy az ember útja jó legyen, vagyis funkcionálisan megfelelő arra, amire az Isten elrendelte azt. Így az, hogy az úton járó nem szorgoskodik, azt hozza magával, hogy útjában így sem sikeres, sem boldog nem lesz. Ezzel szemben, útját tövisek, sövények és kelepcék lepik el, hiszen nem figyelt arra, hogy mi történik vele, nem végezte el a feladatait, így a saját útján is tükröződik ez a magatartás.

Az, hogy valaki szorgalmasan, lustaság nélkül tudja végezni feladatait, abból származik, hogy az isteni bölcsesség vezeti az életét, hiszen ez az, amin keresztül Isten az Ő áldásait meg is mutatja az ember életében.

Alapgondolatok:

Lehet okulni mások, akár állatok útjából is.

A restség kihatással van az útra, negatív értelemben.

Aki vigyázz magára, az elkerüli az ilyen utakat (tövises) bölcsen.

„…férfiúnak útját a leányzóval” (וְדֶרֶךְ גֶּבֶר בְּעַלְמָה)

(30,19)

Ebben a kategóriában egyetlen vers van. Azért alkot ez a vers, egy külön kategóriát, mert az egész könyvön belül egyedi. A 30. fejezete a Példabeszédeknek Ágúr beszédét foglalja magába

[263] BOTTERWECK, G.J. – RINGGERN, H.: *Theological Dictionary of the Old Testament, vol I.*, 329.
[264] STEINMANN, A. E.: *Proverbs*, 526.
[265] LONGMAN, T.: *Proverbs*, 468.

és több úgynevezett számmondás is megtalálható. A vizsgált igevers is egy ilyen mondásnak a része.

Az igevers elemzése:

30,19- דֶּרֶךְ הַנָּשֶׁר בַּשָּׁמַיִם דֶּרֶךְ נָחָשׁ עֲלֵי צוּר דֶּרֶךְ־אֳנִיָּה בְלֵב־יָם וְדֶרֶךְ גֶּבֶר בְּעַלְמָה׃

Ez a vers egy egyedi és különleges verse nemcsak a kutatásnak, de az egész Példabeszédek könyvének is, hiszen a דֶּרֶךְ négyszer fordul elő a versen belül, emellett négy részre is osztja a verset. A vers igazi értelmét csak akkor kapjuk meg, ha a 18. verset is szemléljük:

שְׁלֹשָׁה הֵמָּה נִפְלְאוּ מִמֶּנִּי (וְאַרְבַּע) [לֹא] יְדַעְתִּים׃

A vers elárulja nekünk, hogy ez a 3 dolog csodálatos a szerző előtt. A פלא ige szerepel itt, ami a felülmúlhatatlan, rendkívüli jelentéssel bír.[266] Nifalban van, tehát valami hatásra csodálatos, emellett, hogy önmagában az. Valószínűleg azzal van kapcsolatban, amit a vers második fele leír, hogy ezt a négy dolgot nem érti a szerző ([לֹא] יְדַעְתִּים (וְאַרְבַּע)). Mi is ez a négy dolog? Azt a 19. vers teszi tisztává:

דֶּרֶךְ הַנָּשֶׁר בַּשָּׁמַיִם, vagyis, a sas útja az égben. A נָשַׁר ugyanis többféle sasra vagy keselyűre utal. Gyakran metaforái a gyorsaságnak, magas repülésnek, szárnyalásnak, örökké megújuló erőnek vagy büszkeségnek.[267] A שָׁמַיִם pedig az égre vagy mennyre utal.[268] Ebben a részben az út nyilvánvalóan arra a repülőmozgásra utal, amely mind a mai napig elképedéssel tölti el az embert, ha az égen szárnyaló madárra pillant.

דֶּרֶךְ נָחָשׁ עֲלֵי צוּר, vagyis a kígyó útja a kősziklán. A נָחָשׁ jelentése kígyó, vipera. Több dolgot is szimbolizál, mint a szuverenitás, élet, termékenység, bölcsesség, káosz és halál.[269] A צוּר pedig a kősziklára utal.[270] Itt is egy mozgásfajta az út, méghozzá az a csúszás, amely a kígyó ravasz és fürge mivoltát jellemzi.

דֶּרֶךְ־אֳנִיָּה בְלֵב־יָם, vagyis hajó útja a mély tengerben. A אֳנִיָּה hajót jelöli,[271] míg a יָם felel meg a tengernek.[272] A לֵב már ismert, hiszen ez utal a szívre, de a legbelső, belső részre,[273] itt ez a jelentés részesül előnyben, hiszen a tenger belső részéről, a mélyéről van szó. Itt az út megint dinamikus dolgot jelöl, hiszen azt a mozgást írja le, amelynek köszönhetően úszik és megmarad a víz felszínen.

3. וְדֶרֶךְ גֶּבֶר בְּעַלְמָה, vagyis a férfiú útját a leányzóval. Ez a vers részlet különleges a többi között és kiemelt is a wáw miatt, amellyel kezdődik. Hiszen ez a szakasz nem egy konkrét

[266] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 810.
[267] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 3.,* 200-201.
[268] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 1029.
[269] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 3.,* 84.
[270] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar,* 594.
[271] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 58.
[272] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar,* 267.
[273] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 524.

mozgást jelöl, mint a repülés, csúszás, vízen lebegés, hanem egy kapcsolati folyamatra utal. A גֶּבֶר már ismert előttünk a 20,24-ből, hiszen ez utal a fiatal férfira.[274] Míg a עַלְמָה fiatal, szűzlányt, fiatalasszonyt jelenti.[275] Általában egy házasulandó korban lévő nőre utal[276] Ebben a részben az út tehát a szerelemre, annak titokzatos és elkápráztató módjára utal. Mivel az előző háromban az egyik test mozgását jelent meg egy másikon felületen (repülés, csúszás, úszás), a viszonyítási pont itt a szexuális közösülés lehet, vagyis az ahogyan a férfi teste mozog a nő testén. Az, hogy a szexuális jelentés jelenik meg, talán megmagyarázza, hogy miért helyezték a következő verset épp ide,[277] hiszen abban a házasságtörő nő útjáról van szó. Illetve, még az is alátámaszthatja ezt az értelmezést, hogy mind a négy esetben, olyan dologról van szó, ahol nincs vagy még nem volt út, hiszen sem az égen, kősziklán vagy tengeren nincs, így a első szexuális tevékenységnél is megfigyelhetjük az út hiányát.[278]

Összegzés:

Ebben az igeversben megtudhatjuk, hogy az útra rá lehet csodálkozni, azt lehet nem érteni. Emellett az is, hogy az út jelölhet mozgást, lehet útja tárgynak is és azt meg is lehet figyelni. Azonban a legfontosabb felfedezés, hogy az út jelölhet egy adott folyamatot, egy kapcsolat titokzatos kialakulását.

Alapgondolatok:

1. Az út jelölhet egy folyamatot is.
2. Az út képes csodálkozással eltölteni az embert.

„…tetteik gyümölcsét eszik…” (וְיֹאכְלוּ מִפְּרִי דַרְכָּם)

(1,31; 19,3)

Ezt a kategóriát az hozta létre, hogy a RÚF 2014-es magyar fordításban az út helyett egy másik szó áll, mert már a metafora értelmében jelenik meg a szó a magyar szövegben. Természetesen, ez nemcsak a 1,31 és a 19,3 esetében történik, a többi igehely a következő: 5,9; 6,6; 7,27; 9,15; 13,5; 14,8; 14,14; 16,7; 19,3; 19,16; 21,29; 22,6; 31,3. Ezek azonban, már egy másik kategória részét képzik.

Az igeversek elemzése:

1,31- וְיֹאכְלוּ מִפְּרִי דַרְכָּם וּמִמֹּעֲצֹתֵיהֶם יִשְׂבָּעוּ׃

A דֶּרֶךְ második előfordulási helyén is negatív értelemben találkozunk az út képével. A Példabeszédek 1,31 egy pozitív motiváció, amely a dorgáló beszéd eredményét jelzi, bevezetve

[274] VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 1.*, 816.
[275] EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar*, 523.
[276] STEINMANN, A. E.: *Proverbs*, 601.
[277] LONGMAN, T.: *Proverbs*, 530.
[278] ALDEN, R. L.: *Proverbs*, 212.

az ember útjainak gyümölcse motívumát.[279] A magyar fordítás itt „tett”-nek fordítja a szót, mivel az egy szókapcsolatban áll a פְּרִי főnévvel. Ezzel a kifejezéssel a Példabeszédek könyvében több helyen is találkozunk, gyakori, visszatérő metafora ez. Maga a szó elsősorban gyümölcsöt jelent, mint föld vagy esteleg valamilyen növény termését, utal még a gyermekre is, mint az anyaméh gyümölcsére, a költői szövegekben, ahogyan ebben az igeszakaszban is jelenthet egy adott cselekedetet, életforma következményét, legyen az akár fizikai vagy szellemi tett.[280]

19,3- אִוֶּלֶת אָדָם תְּסַלֵּף דַּרְכּוֹ וְעַל־יְהוָה יִזְעַף לִבּוֹ׃

Az út elfordításról van ebben a versben szó. A vers első részében található kifejezésekkel már találkoztunk. A אִוֶּלֶת jelentése bolond, ostoba,[281] ahogyan azt a 12,15-ben láttuk. Az ember bolondsága elferdíti az ő útját, ahogyan azt az סלף ige elénk tárja.[282] Ezzel az igével 13,6-ban találkoztunk. Ott is Piél igetörzsben, hiszen magán azon a cselekvésen van a fókusz.

A vers második rész hozzáteszi, hogy az ilyen ember szívében haragszik az Úrra. Mivel a bolondnak csak annyi esze van, hogy rájöjjön, hogy útja félrevezetett, de azt már nem képes meglátni, hogy saját maga okozta vesztét, Istent hibáztatja érte.[283]. A LXX egyenes úgy fordítja, hogy Isten okolja.[284] Az זעף ige fejezi ki ezt az érzést. Ennek jelentése rosszkedvűnek, bosszúsnak, dühösnek lenni.[285] Tehát ez az ember egész intellektusával, érzelmeivel haragszik az Úrra, ahogyan arra a לֵב utal. Az ige Qal igetörzse utal arra, hogy itt a hangsúly a szövegkörnyezeten van, vagyis azon, hogy ez az ember az egész szívével utálja az Urat. Nem mást és mással, mint a Teremtőt és a legbelső részével.

Összegzés:

A következő szavak helyettesítik az utat, vagyis a דֶּרֶךְ-et így fordítja a magyar szöveg, ez a 12. táblázat mutatja be.

Ezekből a fordításokból megtudjuk, hogy mennyi mögöttes tartalommal képes felruházni az út metaforája az igeverset. Elsősorban azt vesszük észre, hogy a tettek jelentése és annak szinonimái meghatározó mennyiséggel jelennek meg, mint például a dolog, teendő, számos helyen használható az út értelmezéseként. Vagyis, az út, mint metafora gyakran a cselekvésnek, vagyis az életirány haladását befolyásoló tényezőknek, hiszen magára a cselekvésre is utal.

Alapgondolat:

[279] ZÁBAN, B. K.: *The Pillar Function of the Speeches of Wisdom,* 110.
[280] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 826.
[281] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 17.
[282] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 711.
[283] LENNOX, S.J.: *Proverbs,* 192.
[284] MONTHLY, M.: *Plsams and Proverbs in two versions with commentary,* 335.
[285] BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* 277.

1. A magyar fordítás is legitimnek gondolja, hogy az út egy árnyalt, több jelentéssel rendelkező metafora.

Összegzés:

Az alapgondolatok összegzéséből egy mélyebb és átfogóbb képet kapunk az útról. Elsősorban azt találjuk meg, hogy az út valamilyen módon nagyon szorosan kapcsolódik ahhoz a személyhez, esetleg állathoz, amelyik ezen az úton halad, jár. Azt is megfigyelhettük, hogy az út soha nem jár következmények nélkül, méghozzá mindig létfontosságú történéseket von maga után. A személy útja nem közömbös a többi ember előtt sem, hiszen, mind negatív, mind pozitív irányba képes azt meghatározni.

Azonban, a legfontosabb következtetés, hogy az út, ahogyan azt a dolgozat legnagyobb része tárgyalta, egyfajta választástól, elköteleződéstől függ. Rengeteg fajta és féle út létezik, van, amelyik halálba, van, amelyik életre vezet. Van, ami pillanatnyi örömet okoz, van, ami könnyebbnek tűnik, van, ami csodálattal tölt el, van, ami utálatos, kemény, tövises, görbe. Van, olyan is, amelyik úgy tűnik egyenes, közben mégsem az. Van olyan, amelyet az Úr jelölt ki az ember számára. Van, amin erős a csábítás, van, amelyiket nehéz járni, van, amiből lehet tanulni, van, ami elfordítja az ember szívét és félre vezeti az ő lépéseit. Van, hogy több út áll előttünk, de kettőn nem mehetünk egyszerre, mert az út végső soron, mindig egy döntéstől lesz meghatározott. Ez egész könyv arra buzdítja olvasóját, hogy a döntést, amelyet nem lehet kikerülni, helyesen mérlegelve, isteni bölcsesség által vezetve hozza meg. Lefesti az opciókat, a veszélyt, a halált, az átkot, a biztonságot, az életet és áldást. Ahogyan az 5Móz 30,19-ben olvassuk: „…mert elétek adtam az életet és a halált, az áldást és az átkot. Válaszd hát az életet, hogy élhess te és utódaid is!” Mert a választás végső soron az ember kezében van, ő az, aki rálép az útra és végig járja azt, majd pedig szembenéz ennek következményeivel.

Mi is, tehát az út? Mondhatnánk egyszóval, hogy az élet. De a Példabeszédek könyvében sokkal többről van szó, mint egy szimpla metaforáról, amely szerint az újszülött rátevődik az útra, majd halált követően megáll annak végén. Az út jelöli a cselekedeteket, a tetteket, a választások általi következményeket, mindazt, amely meghatározza az embert, a szívét és lelkét látjuk meg a személynek, ha útjára tekintünk. Azt, hogy ő milyen, hol vannak az elköteleződései, mi szerint él, mi határozza őt meg, hogyan jár, és mire bátorítja a körülötte lévőket. Az útban megjelenik az, aki járja. A legfontosabb üzenete ennek a képnek, hogy ki irányítja az utat, mit választ az ember. A Példabeszédek szövege termesztésen arra buzdítja az olvasót, hogy Istenbe vesse a bizalmát, a választásra Rá essen.

Melléklet:

Az előfordulásának pozitív és negatív értelemben való megoszlása:

Negatív	Pozitív
1,15; 1,31 2,12; 2,13 3,31 4,13; 4,19 5,8 7,8; 7,19; 7,25, 8,13 9,15 10,9 12,15 13,15 14,12; 14,14 15,9; 15,19 16,25 19;3; 19,16 21,8; 21,16 22,5 26,13 28,10; 28,18 30,20 31,3	2,8; 2,20 3,6; 3,17; 3,23 4,11; 4,26 5,21 6,6; 6,23 8,2; 8,22; 8,32 9,6 10,29 11,5; 11,20 12,26; 12,28 13,6 14,2; 14,8 16,2; 16,7; 16,9; 16,17; 16,31 20,24 21,2 22,6 23,19; 23,26 29,27 30,19 (x4)
34	37

1.táblázat

A Példabeszédek könyvében a következő szavakkal áll egy szókapcsolatban a דֶּרֶךְ:

פְּרִי	חָסִיד	רַע	חֹשֶׁךְ	טוֹב	כֹּל	נֹעַם	חָכְמָה	רָשָׁע	אִישׁ
1,31	2,8	2,12 4,14 8,13 28,10	2,13	2,20	3,6 3,31 4,26 16,2 21,2	3,17	4,11	4,19 15,9	5,21 16,2 16,7 21,2 21,8

2.táblázat

חַי	פְּנֶה	שְׁאוֹל	קֶדֶם	בִּינָה	עבר	יהוה	תָּמִים	אֱוִיל	צַדִּיק
6,23	7,8	7,27	8,22	9,6	9,15	8,22 10,29	11,20	12,15	12,26 16,31

3.táblázat

תֹּם	בגד	יָשָׁר	מָוֶת	עָצַל	שׂכל	עִקֵּשׁ	נָשָׁר נָחָשׁ אֲנִיָּה גֶּבֶר	אִשָּׁה
13,6	13,15	14,12 16,25 21,2 21,29 29,27	14,12 16,25	15,19	21,16	22,5 28,6	30,19	30,20

4.táblázat

Ezeket a szavakat a következőképpen tudnánk kategorizálni:

Eredmények	Pozitív jelzők	Negatív jelzők	Összeség	Személy	Hely/Idő	30,19 szavai
פְּרִי	חָסִיד טוֹב נֹעַם חָכְמָה חַי בִּינָה תָּמִים צַדִּיק תֹּם יָשָׁר שׂכל	רַע חֹשֶׁךְ רָשָׁע שְׁאוֹל אֱוִיל בגד מָוֶת עָצַל עִקֵּשׁ	כֹּל	אִישׁ עבר יהוה אִשָּׁה	פְּנֵה קֶדֶם	נָשָׁר נָחָשׁ אֲנִיָּה גֶּבֶר

5.táblázat

A következő birtokragokkal szerepel:

E/3. hn. (וֹ)	E/1 (ִי)	E/2. hn. (ךָ)	T/3. hn. (ם)	E/3. nn. (ה)
3,31 8,22 10,9 11,5 14,2 14,8 14,14 16,9 16,17 19,3 19,16 20,24 21,29 22,6	8,32 23,26	3,6 3,23 4,26 5,8 31,3	1,31	3,17 6,6 7,25

6.táblázat

A következő prepozíciókkal, illetve kötőszóval és határozott névelővel fordul elő:

וְ	מִן	בְּ	הַ	אֶל	עַל	לְ
2,8 2,20	2,12 14,14	1,15 2,13	23,19 26,13	7,25	8,2	9,15

4,11 4,14 6,23 7,8 8,13 12,26 12,28 13,15 30,19 31,3	21,16	3,6 3,31 7,9 9,6 16,29 16,31 22,5 23,19 26,13 28,10				

7.táblázat

Alakilag a megoszlás így alakul:

Singularis	**Dualis**	**Pluralis**
1,15; 1,31; 2,8; 2,12; 2,13; 2,20 3,17; 3,23 4,11; 4,14; 4,19 5,8 6,23 7,8; 7,19 8,2; 8,13; 8,22 9,8; 9,15 10,29 11,5; 11,20 12,15; 12,26;12,28 13,6; 13,15 14,8; 14,12 15,9; 15,19 16,7; 16,9; 16,17; 16,25(x2); 16,29; 16,31 19,3 20,24 21,2; 21,8; 21,16 22,5; 22,6 23,19 26,13 28,10 29,27 30,19 (x4); 30,20	28,6; 28,18	3,6; 3,17; 3,31 4,26 5,21 6,6 7,25; 7,27 8,32 10,9 14,2; 14,12; 14,14 16,2 19,16 21,29 23,26 31,3
55	2	18

8.táblázat

Ellentétes tartalom		
„Minden útját helyesnek tartja az ember…”	„Mert az Úr szemei előtt vannak mindenki utai…”	Az egyikben az emberi helytelen képzelt jelenik meg, amely hisz abban, hogy minden a saját döntéstől és téves elképzelése szerint történik és van. Ezzel szemben a másik kategória az isteni mindenhatóságot hangsúlyozza.

„…az élet nélkül valók gyülekezetében…”	„Igen szép ékes korona a vénség…”	Az előbb említettben a halál, végső ítéletként kapott büntetés játszik főszerepet, míg az utóbbiban az élet, méghozzá a hosszú, időskorig elnyúló földi létezés jelenik meg, mint áldás.
„Az ilyen nő útjára ne…”	„A bölcsesség útjára tanítottalak…”	A két példabeszédekbeli figuratív női alak, a bölcs és balga asszony jelenik meg a két kategóriában, amelyek egymás ellentétéiként vannak feltűntetve a könyvben.
„Az ilyen nő útjára ne…”	„…férfiúnak útját a leányzóval”	Mindkét kategóriában központi téma a férfi és nő romantikus kapcsolta, az előbbi a negatív, míg az utóbbi a pozitív oldalt mutatja be.
„A restnek útja olyan, mint a tövises sövény…”	„A bölcsesség útjára tanítottalak…”	A két kategóriát azt köti össze és teszi ellentétessé, ami a bölcsesség egyik velejárója, vagyis a szorgalom. Az első ennek hiányáról számol be, a második arról, hogy a bölcs vezetéshez a munkakerülés nem tartozik hozzá.

Értelemi kötődés			
„…az erőszakos ember…”	„Az ilyen nő útjára ne…”	„A restnek útja olyan, mint a tövises sövény…”	Mindegyikben a negatív út kerül előtérbe.

9.táblázat

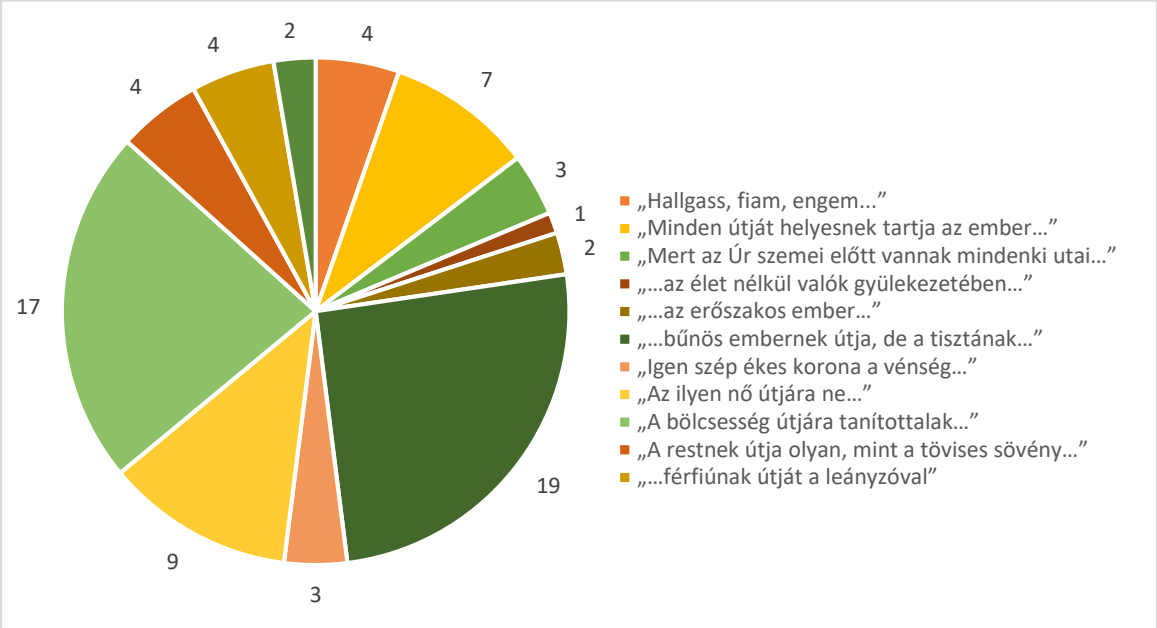

1. diagramm

A 10.1-10.18 táblázatok a „bűnös embernek útja, de a tisztának…” kategóriába sorolt versek belső dinamikáját szemlélteti.

10,9

Negatív oldal	**Pozitív oldal**
וּמְעַקֵּשׁ דְּרָכָיו	הוֹלֵךְ בְּתֹם

יֻלַּד בֶּטַח	יִוָּדַע

10.1. táblázat

10,29

Negatív oldal	Pozitív oldal
דֶּרֶךְ יְהוָה	
וּמְחֹתָה	מָעוֹז
לְפַעֲלֵי אָוֶן	לַתֹּם

10.2. táblázat

11,5

Negatív oldal	Pozitív oldal
וּבְרִשְׁעָתוֹ	צְדָקַת
יִפֹּל	תְּיַשֵּׁר דַּרְכּוֹ
רָשָׁע	תֻּמִּים

10.3. táblázat

11,20

Negatív oldal	Pozitív oldal
יְהוָה	
תּוֹעֲבַת	וְרְצוֹנוֹ
עִקְּשֵׁי	תְּמִימֵי
לֵב	דָּרְכּוֹ

10.4. táblázat

12,26

Negatív oldal	Pozitív oldal
וְדֶרֶךְ	-
רְשָׁעִים	צַדִּיק
תַּתְעֵם	יָתֵר

10.5. táblázat

13,6

Negatív oldal	Pozitív oldal
וְרִשְׁעָה	צֶדֶק
תְּסַלֵּף	תִּצֹּר
חַטָּאת	תָּם־דָּרֶךְ

10.6. táblázat

13,15

Negatív oldal	Pozitív oldal
בֹּגְדִים	שֵׂכֶל־טוֹב
אֵיתָן	תֵּן
וְדֶרֶךְ	יִתֵּן

10.7. táblázat

14,2

Negatív oldal	Pozitív oldal
דַּרְכָּיו	הוֹלֵךְ
וּנְלוֹז	בֶּיְשָׁרוֹ
בּוֹזֵהוּ	יְרֵא
יְהוָה	

10.8. táblázat

14,8

Negatív oldal	Pozitív oldal
כְּסִילִים	חָכְמַת
וְאִוֶּלֶת	עָרוּם
מִרְמָה	הָבִין דַּרְכּוֹ

10.9. táblázat

14,14

Negatív oldal	Pozitív oldal
יִשְׂבַּע	
מִדְּרָכָיו	וּמֵעָלָיו
סָוג	טָוב
לֵב	אִישׁ

10.10. táblázat

15,9

Negatív oldal	Pozitív oldal
תּוֹעֲבַת	יֶאֱהָב
דֶּרֶךְ	וּמְרַדֵּף
רָשָׁע	צְדָקָה
יְהוָה	

10.11. táblázat

15,19

Negatív oldal	Pozitív oldal
דֶּרֶךְ	וְאֹרַח
עָצֵל	יְשָׁרִים
כִּמְשֻׂכַת חָדֶק	סְלֻלָה

10.12. táblázat

19,16

Negatív oldal	Pozitív oldal
בּוֹזֵה	שֹׁמֵר
דְּרָכָיו	מִצְוָה
יוּמָת	שֹׁמֵר נַפְשׁוֹ

10.13. táblázat

21,8

Negatív oldal	Pozitív oldal
הַפַכְפֵּךְ	יָשָׁר
דֶּרֶךְ	פָּעֳלוֹ
וָזֵר	וְזַךְ

10.14. táblázat

21,29

Negatív oldal	Pozitív oldal
הַעֵז	יָבִין, יָכִין
אִישׁ	הָוא
רָשָׁע	יָשָׁר
בְּפָנָיו	דַּרְכּוֹ, דְּרָכָיו

10.15. táblázat

28,6

Negatív oldal	Pozitív oldal
מַעֲקֵשׁ	בְּחֻמּוֹ
פְּרָכִים	הוֹלֵךְ
עָשִׁיר	רָשׁ

10.16. táblázat

28,18

Negatív oldal	Pozitív oldal
פְּרָכִים	הוֹלֵךְ
וְנֶעְקָשׁ	תָּמִים
יִפּוֹל בְּאֶחָת	יִוָּשֵׁעַ

10.17. táblázat

29,27

Negatív oldal	Pozitív oldal
וְתוֹעֲבַת	תּוֹעֲבַת
רָשָׁע	צַדִּיקִים
יְשַׁר־דָּרֶךְ	אִישׁ עָוֶל

10.18. táblázat

דֶּרֶךְ	הלך
	מָעוֹז
	מְחִתָּה
	נפל
	לֵב
	נתן
	וּמַעֲלָיו
	רדף

	פָּנָה
	פֹּעַל
	מְצָוָה
	אֹרַח

11.táblázat

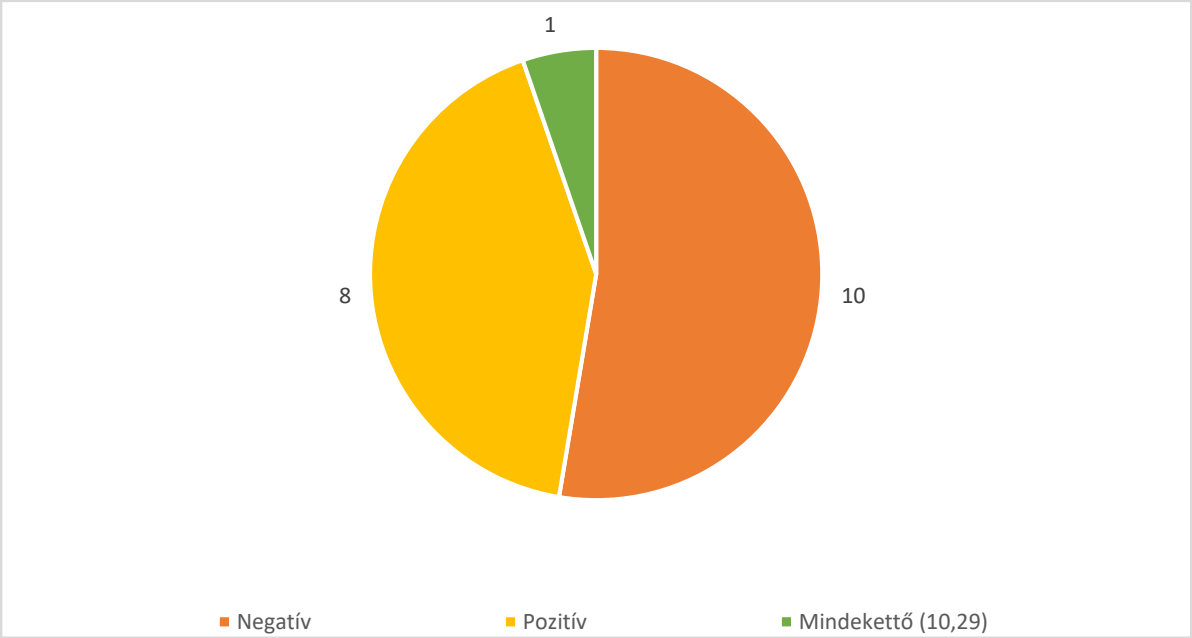

2.diagramm

Igehely	**Fordítás**
1,31	tett
5,8	ilyen nő
6,6	mit tesz
7,27	vezet
9,15	járó
13,6	élő
14,8	dolga
14,14	amit megérdemel
16,7	életút
19,3	félre vezeti
19,16	teendő
21,29	dolga
22,6	mód
31,3	jár

12.táblázat

Felhasznált irodalom:

AKIN, D. L. – AKIN, J.: *Exalting Jesus in Proverbs,* B&H Publishing Group, Nashville, 2017.

ALDEN, R. L.: *Proverbs,* Baker Book House, Grand Rapids, 1990.

BOTTERWECK, G.J. – RINGGERN, H.: *Theological Dictionary of the Old Testament, vol III.,* William B, Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 1977.

BOTTERWECK, G.J. – RINGGERN, H.: *Theological Dictionary of the Old Testament, vol I.,* William B, Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 1977.

BOTTERWECK, G.J. – RINGGERN, H.: *Theological Dictionary of the Old Testament, vol II.,* William B, Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 1977.

BOTTERWECK, G.J. – RINGGERN, H.: *Theological Dictionary of the Old Testament, vol V.,* William B, Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 1986.

BREWER-BOYDSTON G.: „They walk in wisdom or folly": the intensification of wisdom and folly from the Book of Proverbs to the Dead Sea Scrolls, *Perspectives in Religious Studies,* 39.évfolyam 2012/4, 319-334.

BRICKER, D. P.: The Doctrine of the „Two Ways" in Proverbs, *Journal of the Evangelical Theological Society,* 38.évfolyam, 1995/4, 501–517.

BROMILEY, G. W.: *The International Standard Bible Encylopedia, vol 4.,* William B, Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 1993.

BROWN, F. – DRIVER, S. R. – BRIGGS, C. A.: *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon,* Milton Keynes, Snowball Publishing, 2010.

BUTTRICK. G. A.: *The Interpeter's Bible, vol IV.,* Abingdon Press, Nashville, 1955.

CLIFFORD, R. J.: *Proverbs,* Westminster John Knox Press, Louisville, 1999.

CLINES, D. J. A.: *The Dictionary of Classical Hebrew, vol I.,* Sheffield, Sheffield Academic Press, 1995.

CLINES, D. J. A.: *The Dictionary of Classical Hebrew, vol III.,* Sheffield, Sheffield Academic Press, 1995.

CLINES, D. J. A.: *The Dictionary of Classical Hebrew, vol V.,* Sheffield, Sheffield Academic Press, 1995.

Delitzsch Hebrew NT, 1877.

EGERESI, L.: *Bibliai héber – magyar szótar,* Budapest, 2022.

ENGHY, S: *Halál és élet, Ószövetségi összefüggések,* Sárospatak, Hernád Kiadó, 2015.

FOX, M. V.: *Proverbs 10-31,* New Haven, Yale University Press, 2009.

FOX, M. V.: *Proverbs 1-9,* New Haven, Yale University Press 2000.

GESENIUS, W.: *Hebräisches and Aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament,* Springer, Heidelberg, 2013.

HORNE, M. P.: *Proverbs- Ecclesiastes,* Macon, Symth & Helwys Publishing Inc., 2003.

HUBBARD, D. A.: *The Communicator Commentary: Proverbs,* Word Books, Dallas, 1989.

JENNI, E. – WESTERMANN, C.: *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament, band I.,* Chr. Kiaser Verlag, Münich, 1971.

KINDER, D.: *Proverbs,* Inter-Varisty Press, London, 1973.

KOEHLER, L. – BAUMGARTNER, W.: *Hebräischen und Aramäischen lexikons zum Alten Testament,* band I., Leiden, Koninklijke Brill, 2004.

KOEHLER, L. – BAUMGARTNER, W.: *Lexicon in veteris testamenti libros,* Leiden, E. J. Brill., 1953.

KUSTÁR, Z.: *A héber Ószövetség szövege A masszoréta szöveghagyományozás és annak megjelenítése a Biblia Hebraicában*, Budapest, Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadó, 2010.

LAWLOR, J. I.: Wisdom is a Woman: The Canonical Metaphor of Lady Wisdom of Proverbs 1-9 Understood in Light of Theological Aesthetics, *Journal of the Evangelical Theological Society*, 63.évfolyam, 2020/4, 860–862.

LENNOX, S.J.: *Proverbs,* Wesleyan Publishing House, Indianapolis, 1998.

LOADER, J. A.: *Proverbs vol II.,* Peeters, Leuven, 2022.

LONGMAN, T.: *Proverbs,* Grand Rapids, Baker Academic, 2006.

MEDINA, R. W.: Life and Death Viewed as Physical and Lived Spaces: Some Preliminary Thoughts from Proverbs, *Zeitschrift Für Die Alttestamentliche Wissenschaft,* 122.évfolyam, 2010/2, 199–211.

MONTHLY, M.: *Plsams and Proverbs in two versions with commentary,* The Iversen-Norman Associates, New York, 1973.

MURPHY, R. E.: *Word Biblical Commentary: Proverbs,* Nashville, Thomas Nelson Publishers, 1998.

PAUW, A., P.: *Proverbs and Ecclesiastes,* Westminster John Knox Press, Louisville, 2015.

PREDUE, L. G.: *Proverbs,* Westminster John Knox Press, Louisville, 2012.

SCHWÁB, Z.: *Proverbs: Wisdom calls,* T&T Clark, Bloomsbury Publishing Plc, London, 2023.

SOGGIN, J. A.: *Bevezetés az Ószövetségben: A kezdetektől az alexandriai kánon lezárásáig,* Kálvin János Kiadó, Budapest, 1999, 403.

STEINBACH, J.: A Példabeszédek könyvének homiletikuma, *regi.reformatus.hu*, 2012.09.16., URL: http://regi.reformatus.hu/lap/gyakorlatiteologia/bejegyzes/18/ Utolsó letöltés: 2024.11.27.

STEINMANN, A. E.: *Proverbs*, Saint Louis, Concordia Publishing House, 2009.

TOY, C. H.: *Proverbs*, T. & T. Clark, Edinburgh, 1914.

VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 1.*, Zondervan, Grand Rapids, 1997.

VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 4.*, Zondervan, Grand Rapids, 1997.

VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 3.*, Zondervan, Grand Rapids, 1997.

VANGEMEREN, W. A.: *Dictionary of Old Testament Theology & Exegesis, vol 2.*, Zondervan, Grand Rapids, 1997.

WALTKE, B. K. – DE SILVA, I., D., V.: *Proverbs*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 2021.

WEIL, G. E.: *Massorah Gedolah luxta Codicem Leningradensem B 19 a*, Romae, Pontificium Institutum Biblicum, 1935.

WHYBRAY, R. N.: *Proverbs*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 1994.

WISEMAN, D. J.: *Proverbs*, Inter-Varsity Press, Leicester, 1964.

YEE, G. A.: „I have perfumed my bed with myrrh": the foreign woman in Proverbs 1-9. *Journal for the Study of the Old Testament*, 13.évfolyam, 1989/43, 53–68.

ZÁBAN, B. K.: *The Pillar Function of the Speeches of Wisdom*, Hubert & Co. GmbH & Co. KG, 2012, 110.